

GLOBAL DIALOGUE

5.1

4 numere pe an în 15 limbi

Charlie Hebdo

Boaventura de Sousa Santos

Două căi către
sociologia publică

Nira Yuval-Davis

O viață dedicată
gândirii critice

Issa Shivji

Capitalism versus
justiție climatică

Herbert Docena

Practica
sociologiei publice

Ariane Hanemaayer and
Christopher Schneider

Simpozioane globale:

- > Protest în așezări informale
- > Modele schimbătoare de muncă în Franța
- > Sociologie indoneziană

MAGAZINE

International
Sociological
Association

VOLUMUL 5 / NUMĂRUL 1 / MARTIE 2015
<http://isa-global-dialogue.net>

GD

> Editorial

Despre sociologul care se exprimă public

Acest număr al Global Dialogue se deschide cu reflecțiile lui Boaventura de Sousa Santos asupra uciderii îngrozitoare a caricaturiștilor de la Charlie Hebdo. Dacă a existat vreodată o serie de evenimente care să necesite o analiză sociologică, atunci acestea sunt acelea – trebuie analizate motivele din spatele crimelor, natura criminalilor, impactul benzilor desenate, răspunsul statului și susținerea pe care a obținut-o. Ceea ce aflăm este că „libertatea de exprimare” este mai puțin un fapt evident și mai mult un teren de contestare. Același lucru se aplică și înțelesului cuvintelor „musulman” și „terorist” – ceea ce pentru cineva înseamnă terorist poate reprezenta pentru altcineva un luptător pentru libertate. Și, mai presus de toate, așa cum Santos reușește să facă într-un mod excelent, trebuie să avem o perspectivă globală. Trebuie să vedem aceste evenimente în contextul regimurilor violenței și extremismului, care câștigă din ce în ce mai mult teren, multe dintre ele fiind produse de către state-națiune și primind mult prea puțină atenție.

Aceste crime au o nevoie foarte mare de analiză sociologică, dar sociologii sunt tăcuți, fiindu-le frică să pună piciorul pe acest teren minat, fiindu-le frică să devină sociologi publici. Poate, într-adevăr, să fie un demers periculos. Neliniștită de aceste probleme, Nira Yuval-Davis indică două drumuri către sociologia publică: unul fiind cel al sociologului aflat în exil, care ia poziție de pe margine și altul cel al sociologului – faimosul sociolog israelian Baruch Kimmerling – care abordează problemele din interiorul centrului israelian, devenind din ce în ce mai critic. Confruntat cu o serie diferită de dificultăți în Africa, portretul lui Issa Shivji dezvăluie un intelectual activist, care nu face compromisuri în critica lui asupra statului Tanzanian și în apărarea publică a autonomiei universitare.

Sociologia publică nu este în mod necesar periculoasă, ci pur și simplu complexă și urgentă. Herbert Docena a urmărit mai multe conferințe succesive ale ONU cu privire la schimbarea climatică. Uitându-se la negocierile sumbre care nu au ajuns nicăieri, el se concentrează pe dezvoltarea mișcărilor anti-capitaliste care cer intervenții mult mai drastice. În final, sociologia publică de importanță se poate face pe plan local, după cum demonstrează Ariane Hanemaayer și Christopher Schneider prin întâlnirile lor din cafenele. Ei aduc astfel universitatea în fața publicului, iar orele lor deschise aduc publicul în universitate.

Acest număr al Global Dialogue conține, de asemenea, informații despre trei simpozioane. Avem o colecție de eseuri despre așezările urbane informale și evacuările de terenuri din Chile, Uruguay, Columbia, Africa de Sud și Zambia. În ciuda violenței îndreptate cu aroganță împotriva localnicilor, protestele continuă – nu izbucniri spontane, ci acțiuni politice organizate, uneori reușite, dar de cele mai multe ori nu. Prezentăm și sociologia din Indonezia, prin cele cinci eseuri despre noua dispensare democratică care formează moștenirea religioasă, educațională, ocupațională și de mobilitate socială. În final, avem și trei eseuri din Franța, care se concentrează pe noi tipare ale muncii – inovatoarele laboratoare de fabricare, acomodarea bolilor cronice la locul de muncă și o prefigurare a „societății multi-active”, care dizolvă distincția dintre munca salariată, munca de îngrijire neplătită și activitățile civice.

> **Global Dialogue** poate fi găsită în 15 limbi pe site-ul ISA

> Articolele pot fi trimise la adresa burawoy@berkeley.edu

Boaventura de Sousa Santos, sociolog portughez de renume mondial și savant în drept, discută dintr-o perspectivă globală asasinarea caricaturiștilor revistei Charlie Hebdo.

Nira Yuval-Davis, distinsă socioloagă în studii de gen și drepturi ale omului, poartă o conversație internă cu faimosul sociolog israelian Baruch Kimmerling despre diferite căi către sociologia publică.

Issa Shivji, criticul de stânga, de mult timp cunoscut, din Tanzania, este intervievat pe tema rolului universității în Africa de unul dintre studenții săi.

Global Dialogue există datorită unui grant generos de la **SAGE Publications**.

> Echipa Editorială

Editor: Michael Burawoy.

Editor asociat: Gay Seidman.

Editori-șefi: Lola Busuttil, August Bagà.

Editori consultanți:

Margaret Abraham, Markus Schulz, Sari Hanafi, Vineeta Sinha, Benjamin Tejerina, Rosemary Barbaret, Izabela Barlinska, Dilek Cindoğlu, Filomin Gutierrez, John Holmwood, Guillermina Jasso, Kalpana Kannabiran, Marina Kurkchian, Simon Mapadimeng, Abdul-mumin Sa'ad, Ayse Saktanber, Celi Scalón, Sawako Shirahase, Grazyna Skapska, Evangelia Tastsoglou, Chin-Chun Yi, Elena Zdravomyslova.

Editori regionali

Lumea arabă:

Sari Hanafi, Mounir Saidani.

Brazilia:

Gustavo Taniguti, Andreza Galli, Renata Barreto Preturlan, Ângelo Martins Júnior, Lucas Amaral, Rafael de Souza, Benno Alves.

Columbia:

María José Álvarez Rivadulla, Sebastián Villamizar Santamaría, Andrés Castro Araújo, Katherine Gaitán Santamaría.

India:

Ishwar Modi, Rashmi Jain, Pragya Sharma, Jyoti Sidana, Nidhi Bansal, Pankaj Bhatnagar.

Iran:

Reyhaneh Javadi, Abdolkarim Bastani, Niayesh Dolati, Mitra Daneshvar, Faezeh Khajehzadeh.

Japonia:

Satomi Yamamoto, Hikari Kubota, Takazumi Okada, Fuma Sekiguchi, Kazuki Uyeyama.

Kazahstan:

Aigul Zabirowa, Bayan Smagambet, Gulim Dossanova, Julduz Battalova, Almagul Nurushva, Daurenbek Kuleimenov, Elmira Otrá.

Polonia:

Jakub Barszczewski, Martyna Dolores, Mariusz Finkielsztajn, Weronika Gawarska, Krzysztof Gubański, Kinga Jakieła, Justyna Kościńska, Przemysław Marcowski, Mikołaj Mierzejewski, Karolina Mikołajewska, Adam Müller, Zofia Penza, Anna Wandzel, Justyna Zielińska.

România:

Cosima Rughiniș, Ileana-Cinziana Surdu, Corina Brăgaru, Telegdy Balazs, Adriana Bondor, Ramona Cantaragiu, Ruxandra Iordache, Mihai Bogdan Marian, Angelica Marinescu, Monica Nădrag, Mădălin-Bogdan Rapan, Alina Stan, Elisabeta Toma, Elena Tudor, Cristian Constantin Vereș.

Rusia:

Elena Zdravomyslova, Anna Kadnikova, Asja Voronkova.

Taiwan:

Jing-Mao Ho.

Turcia:

Gül Corbacioglu, Irmak Evren.

Consultanți media: Gustavo Taniguti, José Reguera.

Consultant editorial: Ana Villarreal.

> În acest număr

Editorial: Despre sociologul care se exprimă public	2
Charlie Hebdo: unele dileme dificile de Boaventura de Sousa Santos, Portugalia	4
Două căi către sociologia publică de Nira Yuval-Davis, Marea Britanie	7
O viață dedicată gândirii critice: Un interviu cu Issa Shivji de Sabatho Nyamsenda, Tanzania	10
Capitalism versus justiție climatică de Herbert Docena, Filipine și U.S.A.	13
Practica sociologiei publice de Ariane Hanemaayer and Christopher J. Schneider, Canada	16

> PROTEST ÎN AȘEZĂRI INFORMALE

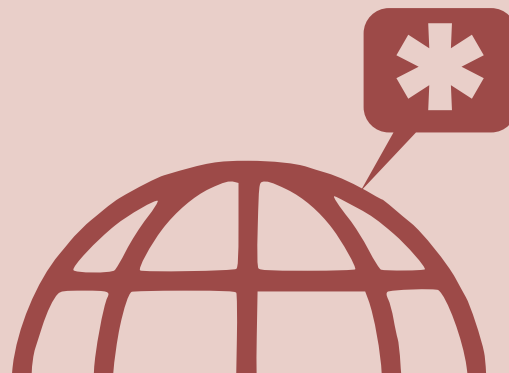
Revendicarea dreptului la oraș: Mobilizarea populară în Chile de Simón Escoffier, Marea Britanie	18
Intruși și politică în Uruguay de María José Álvarez Rivadulla, Colombia	20
Ascensiunea mișcării muncitorilor fără locuință din Brazilia de Cibeles Rizek and André Dal'Bó, Brazilia	22
Proteste de oameni săraci din Africa de Sud de Prishani Naidoo, Africa de Sud	24
Zambia: Evacuări fără mișcări sociale de Singumbe Muyeba, Africa de Sud	26

> MODELE SCHIMBĂTOARE DE MUNCĂ ÎN FRANȚA

Fablabs și spațiul hackerilor: O nouă cultură în devenire de Isabelle Berrebi-Hoffmann, Marie-Christine Bureau, și Michel Lallement, Franța	28
În căutarea egalității de gen într-o "societate multi-activă" de Bernard Fusulier, Belgia, și Chantal Nicole-Drancourt, Franța	30
Negocierea bolilor cronice la locul de muncă de Anne-Marie Waser, Dominique Lhuillier, Frédéric Brugeilles, Pierre Lénel, Guillaume Huez, Joëlle Mezza, și Cathy Hermand, Franța	32

> SOCIOLOGIE ÎN INDONEZIA

Sărbătorind democrația în Indonezia de Lucia Ratih Kusumadewi, Indonezia	34
Corporatizarea învățământului superior din Indonezia de Kamanto Sunarto, Indonezia	36
Mișcările muncitorești și politica clasei muncitoare în Indonezia de Hari Nugroho, Indonezia	38
Când religia devine identitate juridică de Antonius Cahyadi, Indonezia	40
Stimularea mobilității ascendente în Indonezia de Indera Ratna Irawati Pattinasarany, Indonezia	42

> Charlie Hebdo

Unele dileme dificile

de **Boaventura de Sousa Santos**, Universitatea Coimbra, Portugalia și membru al Comitetului Programului din 2014 al Congresului Mondial ISA

Lideri mondiali mărșăluiesc împreună la o manifestație ce a avut loc în Paris în onoarea victimelor crimelor Charlie Hebdo.

Natura atroce a crimei împotriva jurnaliștilor și caricaturiştilor de la Charlie Hebdo face extrem de dificilă o analiză obiectivă a ceea ce a implicat acest act barbar, contextul acestuia și precedentele, precum și impactul și repercusiunile viitoare. Cu toate acestea, este nevoie urgentă de o analiză, pentru ca nu cumva să întemăm flăcările unui incendiu care într-una dintre aceste zile poate afecta și școlile copiilor noștri, casele, instituțiile și conștiințele noastre. Iată câteva gânduri către o astfel de analiză.

> Violență și democrație

Nu se poate trasa o legătură directă între tragedia de la Charlie Hebdo și lupta împotriva terorismului desfășurată de către Statele Unite și aliații săi după 11 septembrie 2001. Este un fapt cunoscut, însă, că agresivitatea extremă a Occidentului a provocat moartea a mii de civili nevinovați (în cea mai mare parte musulmani) și a cauzat niveluri uimitoare de violență și tortură împotriva tinerilor musulmani asupra cărora suspiciunile de fărâdelegi

>>

sunt speculative în cel mai bun caz, cum atestă raportul prezentat recent Congresului SUA. De asemenea, este bine cunoscut faptul că mulți dintre tinerii radicali islamici susțin că radicalismul lor provine din furia lor îndreptată spre violența nereparată. Având în vedere acest lucru, trebuie să ne oprim și să analizăm dacă cel mai bun mod de a opri această spirală a violenței este de a urmări aceleași politici care au determinat violența, ca și până acum, așa cum a devenit mult prea evident. Răspunsul Franței la acest atac a fost de a suspenda normalitatea democratică, constituțională, și de a o înlocui cu o stare nedeclarată de asediu. A pornit de la presupunerea că acest tip de criminal ar trebui să fie împușcat mortal, mai degrabă decât închis și adus în fața justiției, și că un astfel de comportament nu contrazice valorile occidentale. Am intrat într-o fază de război civil de mică intensitate. Cine din Europa are de câștigat din asta? Desigur, nu partidul Podemos în Spania, nici Syriza din Grecia.

> Libertatea de exprimare

Libertatea de exprimare este un bun prețios, dar are, de asemenea, limitele sale, iar adevărul este că majoritatea covârșitoare a acestor limite sunt impuse de cei care susțin libertatea nelimitată ori de câte ori propria lor libertate este redusă. Exemplele acestor limite sunt multiple: în Anglia, un demonstrator poate fi arestat dacă spune că David Cameron are sânge pe mâini; în Franța, femeile islamice nu au voie să poarte hijab; în 2008, caricaturistul Siné (Maurice Sinet) a fost concediat de la Charlie Hebdo pentru că a scris un articol pretins antisemit. Acest lucru nu înseamnă că nu există limite, doar că ele variază pentru diferite grupuri de interese. În America Latină, de exemplu, cele mai importante surse mass-media, care sunt controlate de familiile oligarhice și de deținătorii unor importante capitaluri sunt primele care apără libertatea neîngrădită de exprimare, astfel încât acestea să poată condamna abuzul guvernelor progresiste și

să pună sub tăcere tot binele pe care aceste guverne l-au făcut pentru a promova bunăstarea celor săraci. Se pare că Charlie Hebdo nu a cunoscut limite atunci când a început parodiarea musulmanilor, deși multe dintre caricaturile sale ar putea fi citite ca propagandă rasistă ce alimentează valul islamofobic, anti-imigranți, care a măturat în ultima vreme Franța și Europa în general. În afară de multe reprezentări grafice în care Profetul este prezentat în ipostaze indecente, unul în special a fost foarte explorat de extrema dreaptă. Acest desen prezenta un grup de femei musulmane însărcinate ca fiind sclave sexuale Boko Haram, cu mâinile odihnindu-se pe abdomenele proeminente, tipând „Jos mâinile de pe ajutorul nostru social”. Cu o singură mișcare a pensulei, caricatura a stigmatizat Islamul, femeile și statul bunăstării. Cum era de așteptat, de-a lungul anilor, cea mai mare comunitate musulmană din Europa a văzut această linie editorială ca fiind ofensatoare. Pe de altă parte, condamnarea infracțiunii barbare de la Paris a fost imediată. Prin urmare, trebuie să reflectăm asupra contradicției și asimetriei valorilor trăite de unii dintre noi și pe care le credem universale.

> Toleranța și „valorile occidentale”

Contextul infracțiunii este dominat de două curente de opinie, dintre care niciunul nu este propice pentru construirea unei Europe inclusive, interculturale. Cea mai radicală dintre cele două este în mod deschis islamofobică și anti-imigrație. Acesta este ghinionul radicalilor de extremă dreapta peste tot în Europa și a dreptei oriunde se simte amenințată în viitoarele alegeri (cum a fost cazul lui Antonis Samaras în Grecia). Pentru acest curent de gândire, dușmanii civilizației europene sunt printre „noi” - ei ne urăsc, ei mânuiesc pașapoartele noastre, iar situația nu poate fi rezolvată decât dacă ei sunt eliminați. Implicațiile anti-imigranți sunt inconfundabile. Celălalt curent este cel al toleranței. Acești oameni

sunt foarte diferiți de noi, ei sunt o povară, dar trebuie să „îi suportăm”, pentru că, dacă nimic altceva, ei sunt utili; ar trebui să o facem, însă, numai în cazul în care se comportă moderat și asimilează valorile noastre.

Dar ce sunt „valorile occidentale”? După multe secole de atrocități comise în numele acestor valori, atât în interiorul, cât și în afara Europei – de la violența colonială la cele două războaie mondiale – sunt necesare un grad de precauție și multă reflecție cu privire la ceea ce reprezintă aceste valori și, de asemenea, de ce, în funcție de context, când unele dintre ele, când altele, tind să aibă prioritate. De exemplu, nimeni nu pune la îndoială valoarea libertății, dar nu același lucru se poate spune pentru egalitate și fraternitate, cele două valori care stau la baza statului social care a prevalat în Europa democratică după al doilea război mondial. Cu toate acestea, în ultimii ani, protecția socială – care obișnuia să asigure un nivel ridicat de integrare socială – a început să fie pusă sub semnul întrebării de politicienii conservatori și este văzută acum ca un lux nepermis de partidele de guvernământ, fie că sunt de centru-stânga sau de centru-dreapta. Nu este adevărat că această criză socială cauzată de eroziunea protecției sociale și de creșterea șomajului, în special în rândul tinerilor, este ca un combustibil pentru flăcările radicalismului găsite în rândul generațiilor tinere, în special cele care, în plus față de șomaj, sunt victime ale discriminării etnice și religioase?

> O ciocnire a fanatismelor, nu a civilizațiilor

Situația cu care ne confruntăm acum nu este o ciocnire a civilizațiilor, pentru că civilizația creștină și cea islamică au aceleași rădăcini. Ceea ce avem în fața noastră este o ciocnire a fanatismelor, chiar dacă unele dintre aceste instanțe sunt prea aproape de noi pentru a fi recunoscute ca atare. Istoria ne arată că fanatisme și modul în care acestea se ciocnesc au

fost întotdeauna legate de interesele economice și politice ale elitelor. Acestea nu au fost niciodată benefice pentru clasele populare, care poartă întotdeauna greul ciocnirilor, ca și cum ar fi pedestrași. Acesta este cazul, în Europa și în zonele sale de influență, al cruciadelor și Inchiziției, evanghelizării populațiilor coloniale, războaielor religioase și conflictului din Irlanda de Nord. În afara Europei, o religie la fel de pașnică precum budismul a legitimat sacrificarea multor mii de membri ai minorității Tamil din Sri Lanka; în 2003, fundamentalistii hinduși au sacrificat și populațiile musulmane din Gujarat, iar probabilitatea acestora de ascensiune la putere, ca urmare a recenteii victorii a președintelui Modi, este un rău și mai mare; de asemenea în numele religiei, Israelul desfășoară nepedepsit purificarea etnică a populației palestinene de pe teritoriul său și așa-numitul Stat Islamic sacrifică populațiile musulmane din Siria și din Irak. Se poate spune că apărarea secularismului neîngrădit într-o Europă interculturală, în cazul în care mulți oameni nu se identifică cu această valoare, este ea însăși o formă de extremism? Se

opun extremismele unul altuia? Se interconectează? Ce relații există între jihadiști și serviciile secrete occidentale? Cum se face că jihadiștii din Statul Islamic, care sunt acum considerați teroriști, au fost folosiți ca luptători pentru libertate atunci când au luptat împotriva lui Gaddafi și Assad? Cum se face că statul islamic este finanțat de către Arabia Saudită, Qatar, Kuwait și Turcia, toate state ali-ate Occidentului? Acestea fiind spuse, este adevărat că, cel puțin în ultimul deceniu, majoritatea victimelor fanatismului (inclusiv fanatismul islamic) a fost dominată de populații musulmane non-fanatrice.

> Valoarea vieții umane

Repulsia absolută, necondiționată, a europenilor în fața acestor decese ar trebui să ducă la întrebarea de ce ei nu simt același tip de repulsie în fața unui număr asemănător, dacă nu mult mai mare, de decese ale unor oameni nevinovați cauzate de conflicte care, la bază, ar putea avea ceva de-a face cu tragedia Charlie Hebdo. În aceeași zi, 37 de tineri au fost uciși într-un atac cu bomba în Yemen. Vara trecută, invazia israeliană a provocat

moartea a 2000 de palestinieni, printre care 1500 de civili și 500 de copii. În Mexic, 102 jurnaliști au fost uciși din 2000 și până în prezent pentru că au susținut libertatea presei, iar în noiembrie 2014, 43 de tineri protestatari au fost uciși în Ayotzinapa, de asemenea în Mexic. Cu siguranță diferența dintre aceste reacții nu se poate baza pe ideea că viața europenilor albi, provenind dintr-o cultură creștină, este mai valoroasă decât viața non-europenilor sau a europenilor de altă culoare, a căror cultură își are originea în diferite religii sau în alte regiuni. Este pentru că aceștia din urmă locuiesc la distanță față de europeni și sunt mai puțin familiarizați cu ei? Pe de altă parte, porunca creștină de a iubi aproapele prevede astfel de distincții? Se poate spune că presa și liderii politici din Occident au tendința de a banaliza suferința provocată de alții, sau chiar de a le demoniza până în punctul de a ne face să credem că victimele au fost de vină? ■

Adresa de corespondență:
Boaventura de Sousa Santos <bsantos@ces.uc.pt>

> Două căi către sociologia publică

de **Nira Yuval-David**, Universitatea East London, Marea Britanie, președinte a Comitetului de Cercetare ISA privind Rasismul, Naționalismul și Relațiile Etnice (RC05), 2002-6 și membră a Comitetului pentru Programul Congresului Mondial ISA din Dubai, 2006

Nira Yuval-Davis, disidentă israeliană, este de mult vreme o apărătoare a drepturilor omului: membră fondatoare a organizației Femei împotriva Fundamentalismului (Women Against Fundamentalism) și a rețelei internaționale de cercetare a Femeilor în Zone de Conflict Militarizat (Women in Militarized Conflict Zones), consultant pentru diferite divizii ale Națiunilor Unite și ONG-uri, printre care Amnesty International. Este cunoscută la nivel internațional pentru cercetările sale în studii de gen, rasism și fundamentalism religios, iar printre cărțile sale se numără *Granițe rasiale* (*Racialized Boundaries*), *Gen și națiune* (*Gender and Nation*), *Politici de apartenență* (*The Politics of Belonging*), *Femei împotriva fundamentalismului* (*Women against Fundamentalism*). Este director al Centrului de Cercetare privind Migrația, Refugiații și Apartenența (Research Centre on Migration, Refugees and Belonging) la Universitatea East London. În acest eseu, ea conduce o conversație internă cu renumitul sociolog israelian, acum decedat, Baruch Kimmerling, despre diferitele căi spre o sociologie publică.

Baruch Kimmerling, care a suferit toată viața de paralizie cerebrală și a ajuns în Israel ca refugiat din România după 1948, a fost unul dintre cei mai importanți și bine cunoscuți sociologi, nu mai puțin datorită frecvențelor contribuții în presa israeliană.

Baruch și cu mine am fost prieteni încă din perioada studenției pe care am petrecut-o împreună la Hebrew University, unde Baruch a rămas toată viața; eu am plecat după ce am absolvit studiile masterale în 1969, mai întâi în Statele Unite ale Americii și apoi în Marea Britanie. Ca studenți în cercetare ne-am revoltat amândoi împotriva lui Shmuel Eisenstadt (care a dominat sociologia israeliană aproape 40 de ani), dar am avut perspective sociologice diferite, așa cum au fost și cele politice, timp de mulți ani. Când aveam 20 de ani, am devenit radical non- și apoi anti-zionistă în analizele privind statul și societatea israeliană; după mulți ani și un studiu sistematic al conflictului israeliano-palestinian, Baruch a ajuns la concluzii similare – deși a continuat să se eticheteze ca zionist. A dezvoltat aspecte importante ale acestui domeniu de cercetare sociologică, în timp ce eu „m-am desprins” în ceea ce ar putea fi definit ca politici intersecționale de apartenență.

Când Baruch a murit în 2007, numărându-mă printre oamenii de știință israelieni, palestinieni și internaționali invitați să vorbească la conferință sa memorială, am vorbit despre anxietatea existențială a israelienilor – mai ales aceia pe care Baruch îi numea „Akhusalim” Ashkenazi, zioniști seculari care au dominat mișcarea zionistă mare parte din secolul al XX-lea. Am legat această anxietate existențială de câțiva factori endemici, unii comuni tuturor minorităților hegemonice în proiecte coloniale, alții comuni „societăților neo-liberale”. Alți factori sunt specifici Israelului, în strânsă legătură cu profilul de societate în permanent război și de ascensiunea fundamentalismului evreiesc mesianic care amenință să submineze regimul cvasi-secular israelian.

Spre uimirea mea, ceea ce am spus a fost primit pozitiv – foarte diferit de modul în care analizele mele fuseseră

>>

receptate în trecut. (Totuși, mesajele radicale propuse de vorbitori nu au fost contrazise în timpul conferinței, volumul cu lucrările noastre nu a fost încă publicat, nici după cinci ani, aparent din cauza rezistenței Institutului Van Lear, care a găzduit conferința.)

Aș vrea să recomand în mod special autobiografia lui Baruch¹, care e scrisă în spiritul său și cu onestitate intelectuală, ajutând cititorul să înțeleagă conflictul Israel/Palestina. Totuși, ridică unele întrebări importante în legătură cu sociologia publică. Mă voi limita aici la două probleme majore.

> Sociologia publică și sociologia profesională

Baruch susține că a separat complet activitatea sa jurnalistică de cea academică, o diferențiere care derivă din credința sa weberiană în ceea ce Donna Haraway a numit „trucul lui Dumnezeu de a vedea totul de nicăieri”. În contrast, eu am susținut cunoașterea contextuală și imaginația contextuală, urmând majoritatea teoreticienilor feministi și alte tradiții radicale din sociologia cunoașterii, marxiste și anti-rasiste. Mai degrabă decât o poziție relativistă – care insistă că sunt multe adevăruri care trebuie judecate după propriul merit și deci nu pot fi comparate – eu susțin că punctul de vedere al cuiva (care include situațiile sociale, identificările și sistemele de valori normative, ireductibile una față de alta, dar mediate de experiențele de viață și practicile persoanei, fluide și contestate cum sunt în cadrul constrângerilor structurale și procesuale particulare) afectează felurile în care cineva vede lumea. Cunoașterea „adevărului” poate fi aproximată de procesul dialogic constructiv, în care multe priviri contextuale participă în contextele particulare spațiale și temporale.

Problema mea în ceea ce privește dihotomia lui Baruch între politic și profesional nu e doar epistemologică. De-a lungul anilor ca sociolog și activist politic, am descoperit că există două moduri de acțiune care hrănesc și furnizează perspective critice unul asupra celuilalt – având la bază activismul politic care ajută la dobândirea unei înțelegeri empatice a altor priviri contextuale pe de o parte, și cunoașterea teoretică și empirică care ajută la rafinarea și recuzarea unor dihotomii primare de identitate politică pe de altă parte. În plus, adesea linia între cele două pare artificial trasată, dacă luăm în considerare de ce anumiți cercetători intră în anumite proiecte și cum diseminează rezultatele cercetărilor.

Intervențiile publice ale lui Baruch arată același tipar de preocupări suprapuse și înțelegeri reciproce, începând din momentul în care a decis să studieze conflictul israeliano-palestinian, după bombardarea cafenelei din campusul său universitar în 1969. Mă îndoiesc totuși de afirmația lui Baruch că s-a bazat mai puțin pe intuiție în opera sa „științifică” decât în cea politică. Așa cum notează Baruch însuși, în relație cu teoria lui Kuhn, a schimbării

Baruch Kimmerling
s-a născut în 1939, mama sa era de origine ungară, iar tatăl său român. După ce a scăpat de Holocaust, familia lui Baruch a emigrat în Israel. A studiat sociologie la Universitatea

Evreiască din Jerusalem, unde a făcut cercetare și a predat mare parte a vieții sale. După bombardarea cafenelei studențești din 1969, a început să cerceteze rădăcinile, istoria și actualitatea conflictului israelo-palestinian, dezvoltând o perspectivă opusă narativității oficiale israeliene. Ca un critic deschis al politicii israeliene, a fost supus multor recriminări dure. Prin scrierile și cursurile sale a încercat să influențeze opinia publică israeliană, în favoarea unui stat democratic autentic, care își acceptă toți cetățenii fără discriminare, renunță la agresivitate militară și luptă pentru pace prin compromisuri și perspective umanitare. Baruch Kimmerling a murit în 2007, rămânând fidel valorilor și ideilor sale, iar în același timp foarte îngrijorat de viitorul Israelului. Printre cărțile sale se numără *Zionism și teritoriu: dimensiuni socioteritoriale ale politicilor zioniste* (*Zionism and Territory: The Socioterritorial Dimensions of Zionist Politics*) (1983), *Inventarea și declinul israelității: stat, cultură și armată în Israel* (*The Invention and Decline of Israeliness: State, Culture and Military in Israel*) (2001); *Politucid: Războiul lui Sharon împotriva palestinienilor* (*Politicide: Sharon's War Against the Palestinians*) (2003).

paradigmatice, orice colectare de date implică elemente de selecție. Totuși, empatizez cu frustrarea sa că oamenii îi judecă opera sociologică doar după ce îi citesc scurtele articole publice.

Schimbarea de paradigmă a cunoașterii în cazul lui Baruch, ca și înțelegerea sa privind societățile israeliană și palestiniană, ridică, totuși, o a doua problemă, legată de pretenția sa că poziția sa ca „marginal de la centru” a fost o precondiție și o modalitate a sociologiei sale publice.

> Rolul situării sociale în sociologia publică

În modul său atent, reflexiv, onest, Baruch descrie primul său articol din cel mai vechi ziar israelian Ha'aretz, ca un atac atent și extrem al cărții lui Sabri Jiris *Arabii din Israel* (*The Arabs in Israel*). Mult mai târziu, Baruch a realizat nu numai că Sabri avea dreptate, ci și că, neavând acces la material de arhivă, Sabri a subestimat proporția și nesinceritatea mijloacelor prin care palestinienii din Israel au fost controlați și li

s-au confiscat pământurile. Baruch recunoaște o schimbare similară și în ceea ce privește cartea lui Ian Lustick, *Arabii din Statul Evreu* (*Arabs in the Jewish State*), pe care ulterior o laudă. (Deși nu menționează acest lucru în auto-biografia sa, când cartea mea co-editată *Israel și palestinienii* [*Israel and the Palestinians*] a fost publicată în 1975, mi-a scris ca un prieten îngrijorat, recomandându-mi să evit să o includ în CV. Multe dintre articole, inclusiv al meu, corespund scrierilor de mai târziu ale lui Baruch).

De-a lungul anilor, Baruch a putut să își reorienteze înțelegerea societăților și conflictelor israeliene și palestinienilor; a devenit un sociolog public minunat, ale cărui lucrări au influențat opinia israeliană în moduri importante. Înțelegerea mea privind diferite probleme a crescut și s-a modificat de-a lungul anilor; sper că, asemeni lui Baruch, aceasta va continua până când voi muri. Totuși, aș vrea să comentez două dintre revendicările lui Baruch.

În primul rând, Baruch sugerează că și-a dezvoltat noua perspectivă și înțelegere singur, cu puțină influență din partea altora, ale căror lucrări le-a citit și cu care, de-a lungul anilor, a petrecut multe ore de discuții. Această construcție non-dialogică a sinelui și a cunoașterii pare să fie o reprezentare greșită a procesului de cunoaștere și a schimbării de atitudine. În mod ironic, subminează la *raison d'être* a sociologiei publice, care tinde să prezinte analize și prezentări alternative ale faptelor.

În al doilea rând, Baruch susține că a fost capabil să devină un sociolog public pentru că, spre deosebire de noi ceilalți de la margine, a fost crezut a fi „unul dintre noi.” Cu alte cuvinte, a fost „legitim” în ochii elitelor. Baruch sugerează că acest lucru l-a ajutat să fie publicat în presa generală israeliană (ceea ce e indiscutabil), în timp ce ceilalți care aveau analize similare (de exemplu membrii

organizației socialist radicale și anti-zioniste, Matzpen) au fost mai puțin vizibili în arena publică pentru că părerile lor erau considerate nelegitime. Această legitimitate, sugerează el, este o precondiție pentru munca eficientă ca sociolog public.

Baruch sugerează că acceptarea sa întâmplătoare ca „unul dintre ei” a avut la bază atacarea unor cărți cum sunt cele ale lui Jiris și Lustick – repudierea analizelor pe care le va respecta mai târziu. Dar această perspectivă ne lasă într-o majoră enigmă teoretică și politică: cineva trebuie să se „dovedească” membru de încredere al colectivității înainte de a acumula capitalul social pentru a fi eficient? Și dacă procesul de acumulare implică subminarea inițială a cauzei pe care o va apăra mai apoi?²

Nu există un răspuns simplu la această întrebare. Data fiind starea societății și a politicii israeliene contemporane – ca și a altor regiuni și a lumii în general – adesea mă simt aproape de disperare, deși încerc să mă agăț de politica de speranță a lui Gramsci, optimism al voinței și pesimism al intelectului. Deși Baruch a început din centru, mai degrabă decât din margine, a ajuns să se simtă în mod similar frustrat și deprimat. Mi-ar plăcea să aud de la alți cititori ai Global Dialogue cum cred ei că sociologii publici, ca și alți intelectuali publici, trebuie să se poziționeze pentru a fi eficienți. ■

Adresa de corespondență:
Nira Yuval-Davis <n.yuval-davis@uel.ac.uk>

¹ Kimmerling B. (2013) *Marginal at the Centre: The Life Story of a Public Sociologist*. New York and Oxford: Berghahn Books, tradus de Diana Kimmerling.

² Strategia multora dintre noi din marginile „nelegitime” a fost, pe de o parte, să lucrăm ca activiști publici într-o varietate de campanii (adesea nepopulare) în Israel și să stabilim dialoguri și solidaritate cu palestinienii și arabii cu valori similare și, pe de altă parte, să lucrăm cu socialiștii și apărătorii drepturilor omului din afara Israelului pentru a influența sprijinul internațional public și guvernamental privind Israelul.

> O viață dedicată gândirii critice

Un interviu cu Issa Shivji

| Issa Shivji.

Issa Shivji este unul dintre marii intelectuali publici ai Africii postcoloniale. A studiat Dreptul (1967-1970) la Universitatea din Dar es Salaam și s-a dezvoltat printre distinși erudiți de stânga, precum sociologii Giovanni Arrighi, Immanuel Wallerstein și John Saul. Acești erudiți au venit din întreaga lume, atrași de capacitatea de formare intelectuală a universității. Încă de la începutul perioadei de studenție, Issa Shivji a început să conteste politicile socialiste ale regimului Ujamaa al lui Julius Nyerere, primul președinte al Tanzaniei. În această perioadă el a scris unele dintre lucrările sale foarte apreciate și comentate, cum este *The Silent Class Struggle*, care a atras atenția asupra forțelor sociale (ne)reprezentate în noile postcolonii ale Africii. După obținerea diplomelor de la London School of Economics și Universitatea din Dar

es Salaam, și-a început activitatea ca profesor în cadrul Facultății de Drept, de unde a ieșit la pensie în anul 2006. În această perioadă a devenit o figură publică devotată reformelor agrare și dreptului constituțional. A supraviețuit turbulențelor politice în ciuda comentariilor sale fățișe despre schimbarea de direcție către neoliberalism în anii 1980 și despre corporatizarea universității. În anul 2008 a devenit șeful Departamentului de Cercetare în Studii pan-Africane Julius Nyerere, având ca obiectiv transformarea universității într-un centru de dezbateri publice. Profesorul Shivji a inspirat numeroși oameni de știință mai tineri, cum este și conferențiarul în științe politice Sabatho Nyamsenda, coordonatorul acestui interviu. A avut, de asemenea, un rol activ în cadrul Congresului Mondial al ISA de la Durban, Africa de Sud (2006).

>>

SN: Legătura dumneavoastră cu Universitatea din Dar es Salaam (cunoscută și ca Mlimani sau Dealul) a început în anul 1967, când ați început să studiați Dreptul și a continuat după absolvire, când v-ați alăturat corpului profesoral, unde ați rămas timp de 36 de ani. De ce ați decis să rămâneți la această universitate, în timp ce majoritatea colegilor dumneavoastră mai progresiști s-au alăturat altor instituții?

IS: Este adevărat că mulți dintre colegii mei s-au îndreptat către alte instituții, inclusiv către zona de asistență socială, zona politică sau armată. Privind retrospectiv, poate că pare puțin naiv, dar adevărul este că în acel moment, ne-am gândit împreună pe unde ne-am potrivi fiecare, iar decizia a fost una colectivă. Colegii mei s-au gândit, și eu am fost de acord, că ar trebui să rămân la Universitate pentru a-mi continua activitatea intelectuală și ideologică progresistă.

Universitatea mi-a oferit un spațiu în care ideile progresiste să înflorească, un teren propice dezvoltării camaraderiei intelectuale progresiste. În acel moment, devotamentul naționalist și o profundă înțelegere a sistemului imperialist au contribuit la cultivarea unor tineri oameni de știință, dintre care mulți au devenit, la rândul lor, profesori de gimnaziu, continuând astfel să cultive gândirea și practica progresistă.

Nu am regretat niciun moment faptul că mi-am petrecut toată viața academică la Deal.

SN: În lucrarea dumneavoastră *Accumulation in an African Periphery*, împărțiți experiența postcolonială a țărilor Africii, și a Tanzaniei în mod special, în trei faze: faza naționalistă (anii 1960 și 1970), faza critică (anii 1980) și faza neoliberală (din anii 1990 până în prezent). Cum au afectat aceste schimbări Mlimani?

IS: Universitățile funcționează într-un mediu social și sunt fără îndoială afectate de schimbările care se manifestă în acel mediu. Anii 1980 au fost o perioadă critică pentru Tanzania, așa cum au fost, de altfel, pentru tot restul Africii. Universitățile duceau lipsă de resurse și erau expuse unui asalt ideologic și intelectual neoliberal neîncetat. Mulți dintre colegii noștri s-au îndreptat către universități din sudul Africii - Lesotho, Botswana, Swaziland și, mai târziu, Africa de Sud și Namibia. Dar unii au rămas aici, printre aceștia și numeroși tineri radicali, care absorbiseră ideile progresiste în primele două decenii de feroare revoluționară naționalistă. Aceștia au continuat să aibă o activitate foarte bună. De exemplu, au condus partea intelectuală a „marii” dezbateri constituționale din 1983-1984, având luări de poziție antiautoritariste și anti-etatiste. Bineînțeles, au fost și alte tendințe - acelea care vedeau democrația liberală, drepturile omului și pluripartitismul ca fiind obiectivul suprem, și care cereau, astfel, reforme inovatoare. Și apoi, mai era și o minoritate care vedea lupta pentru democrație ca pe o școală pentru acțiuni de clasă independente - aceștia

reclamau reforme revoluționare. Să vă dau un exemplu: Reformiștii cereau instituirea imediată a sistemului pluripartidic, în timp ce revoluționarii cereau, în primul rând, o separare a partidului de stat, și, în al doilea rând, o amplă dezbateră națională care să inventarieze perioada post-independență și să construiască un nou consens național.

În această tranziție de la perioada naționalistă către perioada neoliberală, Dealul a continuat să fie un loc propice dezbaterilor și confruntărilor ideologice. Acestea au scăzut ca intensitate în timpul guvernului celei de-a treia faze, pe măsură ce în țară se consolida neoliberalismul și corporatizarea și vocalizarea Universității au luat avânt.

SN: În anul 2008, ați fost numit primul șef al Departamentului Profesorat de Cercetare în Studii pan-Africane Mwalimu Nyerere, cunoscut și ca Kigoda în Kiswahili. La scurt timp după numire, ați afirmat că este „o onoare” pentru dumneavoastră „să păstrați vie moștenirea lui Nyerere”. La ce moștenire vă refereați, având în vedere că în lucrările dumneavoastră îl descrieți pe Nyerere ca fiind un opozant vehement al Marxismului și al luptei de clasă?

IS: Nyerere a fost un naționalist radical. El a fost un pan-africanist radical și un fervent anti-imperialist. Cu siguranță, anti-imperialismul său nu se baza pe economia politică radicală, așa cum se întâmpla în cazul lui Nkrumah. Cu toate acestea, poziția sa pro-popor era solidă; poziția sa anti-imperialistă era suportabilă, iar naționalismul său era progresist.

Spre deosebire de clasa politică neoliberală care a venit după el și fără a uita de dezordinea pe care această clasă a creat-o în societatea noastră, care a nenorocit pe orice progresist, chiar și marxist, care nu voia să își amintească de moștenirea lui Nyerere și să o folosească drept resursă ideologică în lupta împotriva capitalismului rapace din prezent.

Nyerere nu a fost un marxist și nici nu a pozat într-unul. Marx însuși, atunci când i s-au prezentat teoriile materialismului dialectic, a exclamat „Eu nu sunt marxist!”

Ca șef de stat, este adevărat că era împotriva luptei de clasă. Dar înseamnă asta oare că un om progresist nu ar trebui să celebreze moștenirea progresistă a lui Nyerere și să tragă învățăminte din caracterul său contradictoriu? Prietene, un marxist nu este un purist, este un om politic!

SN: Ce vreți să spuneți prin „caracterul contradictoriu” al moștenirii lui Nyerere?

IS: Cel mai bine ar fi să vă spun o anecdotă despre Mwalimu. La câteva luni după ce dăduse afară studenți de la Deal pentru că demonstraseră împotriva statului în 1978, Mwalimu a vizitat campusul. Unul dintre studenți a avut curajul să îl

Întrebe: „Mwalimu, vorbești despre democrație, dar atunci când am protestat pentru democrație ai trimis forțele de intervenție să ne bată!”

Mwalimu l-a privit lung și apoi i-a spus: „La ce te așteptai? Eu sunt șeful statului; eu conduc instituția care deține monopolul violenței. Dacă voi provocați haos pe stradă, sigur că o să trimit forțele de intervenție. Dar înseamnă asta că nu trebuie să mai luptați pentru democrație? Democrația nu vine niciodată fără efort!” [acesta nu este un citat exact]

Cu toții l-am aplaudat. Mwalimu putea să-și aibă prăjitura și s-o și mănânce! (n. tr. expresie a cărei traducere înseamnă să te bucuri de două alternative pozitive și dezirabile, dar care de obicei se exclud reciproc.)

SN: Intelectualul revoluționar Ali Shariati a spus cândva despre universități că sunt „fortărețe invincibile”, a căror principală atribuție este de a produce sclavi intelectuali pentru lumea corporatistă. A reușit Kigoda, Programul de Studii Pan-africane, să deschidă porțile „fortăreței” Mlimani și să îi apropie pe intelectualii săi de mase? Dacă da, cum?

IS: Aș fi nesăbuit să pretind că Kigoda a reușit să deschidă porțile „fortăreței” universitare. În opinia lui Louis Althusser, universitățile sunt parte din aparatul ideologic de stat. Intelectualii care domină universitățile sunt cei care, fără îndoială, transmit cunoașterea dominantă care stă la baza ideologiilor dominante.

Dar prin însăși natura procesului de producere a cunoașterii, confruntarea de idei este inevitabilă. Această confruntare lasă loc pentru apariția unor perspective diferite de cele dominante. Totuși, acest loc nu trebuie considerat ca fiind sigur. El este limitat și, în momente critice, este chiar suprimat. Este o luptă permanentă pentru revendicarea și păstrarea lui. Și, ca în orice luptă, și metodele și formele luptei intelectuale necesită imaginație.

Asta a încercat Kigoda să facă; nimic mai mult. Poate a reușit să genereze o oarecare fervoare intelectuală; poate că a reușit să câștige o oarecare credibilitate în rândul tinerilor intelectuali și în rândul populației; poate a reușit să dezgroape arhivele progresiste ale Dealului. Dar chiar și acest program a avut limitele sale, și acestea au început să fie vizibile către finalul mandatului meu.

Este tot ce s-a putut face în acele circumstanțe. Cred că E.H. Carr a spus, și înaintea lui au mai spus și Plekhanov și Marx, că deși indivizii fac istorie, ei nu aleg circumstanțele în care fac această istorie.

SN: Nyerere i-a avertizat la un moment dat pe cei oprimați să nu folosească banii ca armă. Cu toate acestea, resursa financiară a devenit esențială pentru proiectele intelectuale în prezent. Fără bani nu se mai face nimic. Până și cele mai progresiste organizații au

fost nevoite să îngenuncheze în fața agențiilor capitaliste pentru a obține bani. Cum s-au desfășurat activitățile în cadrul Kigoda?

IS: Într-adevăr, banii și sponsorizările au devenit motorul care susține proiectele intelectuale. Și Kigoda s-a confruntat cu problema resurselor financiare, dar chiar de la început au fost stabilite anumite principii. În primul rând, toate cheltuielile administrative, inclusiv salariul președintelui și al asistentului său, trebuie să provină din bugetul Universității. În al doilea rând, Kigoda nu va primi bani de la donatori străini. În al treilea rând, orice resurse financiare provenite de la instituții publice interne sau organizații ale intelectualilor africani trebuie să fie descărcate de pretenții. Și, în cele din urmă, agenda activităților Kigoda va fi stabilită exclusiv de către colectivul Kigoda.

Nu a fost ușor, dar am reușit, cu un buget modest, cheltuit cu moderație și bazându-ne pe activitățile voluntarilor.

SN: Acum că v-ați retras de la universitate, ce proiecte intenționați să vă asumați?

IS: Încă din perioada când lucram la Universitate, împreună cu doi colegi, profesorul Saida Yahya-Othman și doctorul Ng’wanza Kamata, am început să lucrăm la redactarea biografiei complete a lui Mwalimu Nyerere, cu sprijinul Comisiei pentru Știință și Tehnologie din Tanzania. Am finalizat partea de cercetare – dacă o asemenea cercetare poate fi vreodată finalizată – și am început partea de redactare.

Unul dintre principalele rezultate ale acestui proiect este înființarea Centrului de Resurse Nyerere. Centrul va avea un laborator de documentare, unde toate materialele pe care le-am adunat vor fi arhivate și puse la dispoziția cercetătorilor. În cadrul Centrului vom organiza activități care să asigure o platformă pentru dezvoltarea gândirii și dezbaterilor strategice. Sperăm să ne începem activitatea pe parcursul anului acesta. Eu sper că în cadrul Centrului vom aborda numeroase chestiuni arzătoare cu care se confruntă țara și întregul continent.

Consider că această cultură neoliberală, centrată, prin ONG-urile și consultanții săi, pe politica mai multă „acțiune”, mai puțină gândire și pe prognoză prescriptivă, a avut efecte grave asupra gândirii intelectuale, iar rezultatul este că am renunțat să mai analizăm și să înțelegem lumea. Nu putem lupta pentru o lume mai bună fără o mai bună înțelegere a lumii. Iar pentru asta, trebuie să acordăm o mai mare atenție istoriei. Ceea ce nădăjduim este că Centrul va contribui la reîmprospătarea culturii de a gândi holistic și pe termen lung. ■

Adresele de corespondență:
Sabatho Nyamsenda <sany7th@yahoo.com>
Issa Shivji <issashivji@gmail.com>

> Capital versus justiție climatică

de **Herbert Docena**, Universitatea Berkeley, California, S.U.A., membru al Comitetului de cercetare ISA privind Circulația Muncii (RC44)

Așa cum a devenit tradițional încă din 1972 - când a avut loc prima conferință ONU asupra mediului, la Stockholm - mii de oameni din întreaga lume s-au reunit din nou în luna decembrie (2014), într-o întrunire alternativă, Întrunirea Poporului. Ei au mărșăluit pe străzile din Lima (Peru) în timp ce sute de reprezentanți de stat se întruneau în interiorul unei tabere militare în cadrul ultimei Conferințe a Părților (COP) din Convenția-Cadru a Națiunilor Unite privind schimbările climatice.

Apelurile din cadrul „Întrunirii Poporului” au fost, ca de obicei, variate. Unii au fluturat pancarte colorate zicând: „Facem un apel pentru o lege serioasă asupra schimbărilor climatice” sau „Nu mai vrem discursuri, vrem acțiune!” - cereri care sugerează care ar putea fi sau este deja o armonie de interese între cei aflați la marș și oficialii ce participau la conferința organizată la paisprezece kilometri distanță. Mai mult, aceasta din urmă ar putea face modificări sistemului existent și să elaboreze într-adevăr o „lege a gravelor schimbări climatice”.

Cea mai frecventă cerere pe care am auzit-o, scrisă și pe un banner central din spatele tuturor mărșăluitorilor, era „Schimbați sistemul, nu clima!”, împreună cu alte variante de genul „Salvați planeta de capitalism!” și alte astfel de afirmații precum „Capitaliștii: criminali!” sau „COP: cuib de prădatori” - cereri care indică faptul că există un antagonism între cei care cer și cei cărora le sunt adresate cererile, și faptul că cei din urmă sunt incapabili să „salveze planeta” în actualul sistem.

Marșul oamenilor pentru apărarea naturii, în timpul summitului pentru schimbarea climatică al ONU în Lima, condus de mișcări sociale din întreaga lume, cerând „Schimbați sistemul, nu clima!” Fotografie de Herbert Docena.

Acest apel pentru o „schimbare de sistem” a fost exprimat într-un număr tot mai mare de locuri din întreaga lume în ultimii ani: a avut loc un marș cu 400.000 de participanți la New York în luna septembrie a anului trecut, o demonstrație mai mică la Varșovia, cu ocazia întrunirii din 2013 a ONU, și o mișcare de o amploare fără precedent cu ocazia Conferinței mondiale privind schimbările climatice din Cochabamba din 2010, la ultimul summit de la Copenhaga în 2009 - și chiar în interiorul summitului ONU, prin Evo Morales, președintele socialist al Boliviei.

La Lima a fost, în parte, o reflectare a nivelului ridicat de militantism pe continentul în care a avut loc conferința ONU de anul acesta. Dar rezonanța în afara Limei ar putea fi un semnal pentru o schimbare mai largă în conștiința și identitatea oamenilor din întreaga lume, aducând cu ea o schimbare profundă în balanța de forțe sociale extinse în jurul crizei ecologice globale. Aceasta

indică o incapacitate tot mai mare a blocului ce domină lumea: inabilitatea de a ajusta termenii și limbajul discuției și a modela viziunea oamenilor asupra lumii.

La urma urmei, cel puțin din anii 1970, diferite grupuri de oficiali, directori de companii, și alți intelectuali ar fi putut fi activi, în diferite moduri, uneori intrând chiar în concurență. Ei ar fi putut lua orice măsură de schimbare a acestui sistem inadmisibil și de neconceput. Ei au încercat să facă asta prin elaborarea și propagarea viziunii asupra lumii sau ideologii care prezintă guvernele ca „salvatori” ai planetei și ale căror interese sunt în armonie cu cele ale „poporului”. Mai mult, au crezut și că sunt capabili să rezolve crizele în termeni capitaliști.

Confruntându-se dintr-o dată cu o creștere neașteptată a mișcărilor ecologiste radicale, capitalismul a început să fie cel condamnat pentru problemele globale de mediu. Fiind acuzat de hegemonie, capitalismul s-a

prevalat de promovarea intereselor universale și de faptul că a fost obligat să se angajeze într-un fel de luptă în care de multe ori a pierdut, cu așa numita schimbare de mediu la nivel global.

Prin aparatul de cunoștințe al O.C.D.E., Băncii Mondiale, ONU, precum și o constelație de ONG-uri și alte organisme ale societății civile, în decursul ultimelor două decenii s-a încercat contracararea, absorbirea și devierea criticilor ecologiste radicale de către dezvoltatori. Totodată, s-a insistat pe difuzarea discursurilor de genul „dezvoltării durabile” sau a „modernizării ecologice”, care dau vina pentru crizele ecologice pe „prăbușirea pieței”, sau pe „interese legitime”, sau doar pe industria combustibililor fosili - nu sistemul întreg - și care să ilustreze capitalul ca fiind un „partener” binevoitor și responsabil. Zi de zi, prin practici instituționalizate - de la modurile de calcul a emisiilor pe țări și nu pe tipuri de poluare, atrăgând mai degrabă poluatorii în loc să îi pedepsească - au căutat să insuflă oamenilor o viziune comună: că problema nu este sistemul și inamicul nu este capitalul.

Pe scurt, elitele globale au lucrat pentru a forma cultura globală sau pentru a modela „bunul simț” al oamenilor, pentru a contracara astfel ideile induse de mișcările radicale și pentru a dezamorsa antagonismele și în mare măsură, au reușit. Mișcările radicale, care erau cândva puternice și reușiseră un timp să zguduie hegemonia capitalului, au fost marginalizate începând cu anii '70 și '80. Cei care au cerut „schimbare de sistem” au fost catalogați cu succes drept extremiști turbați. Într-adevăr, a devenit mai ușor să ne imaginăm apocalipsa decât o „schimbare de sistem”.

Cu toate acestea, în Lima și în întreaga lume, există un număr tot mai mare de oameni - incluzând aici și personalități precum Naomi Klein, unul dintre cel mai bine vânduți autori, Papa Francisc și alte figuri influente - care leagă din nou în mod ex-

plicit schimbările climatice de capital, catalogând capitaliști nemiloși drept „prădători” și imaginând „alternative sistemice”. Aceasta indică faptul că prevenția față de mișcările anti-hegemonice globale nu a reușit în întregime.

Până în prezent, chiar și în urma spectacolului de la Conferința ONU de la Lima, mișcarea nu este încă suficient de puternică pentru a preîntâmpina avansarea grupurilor dominante din lume, a „soluției” lor preferate la criza ecologică.

Ei neagă faptul că această criză este intrinsec înrădăcinată în sistem - ba chiar unii funcționari, oficiali și directori de afaceri, ce par a avea deficiențe de vedere, neagă că există o criză și se opun chiar și celor mai slabe reforme. Avangarda capitalului încearcă să gestioneze economia globală de la punctele de observație din cadrul O.C.D.E., Banca Mondială, a universităților, a departamentelor de planificare politică etc. Astfel de lideri au luat sloganurile ecologiștilor radicali foarte în serios. Aceștia au lucrat din greu să „schimbe sistemul”, dar într-o manieră care să-l păstreze intact.

Amenințați de criza ecologică și de mișcările radicale, intelectualii cu perspectivă, împreună cu clasa dominantă, au explorat și au dezbătut în ultimii 30 de ani cum să rezolve cel mai bine un fel de „management global al mediului”, astfel încât să „planifice” sau să „reglementeze” exploatarea potențialului natural.

În ultimii cinci ani, multe țări dezvoltate - cea mai mare parte, dar nu numai - au convenit asupra unor abordări comune cum ar fi „modernizarea ecologică” prin Regulamentul neoliberal global, o „soluție” care necesită 1) stabilirea normelor și toate guvernele să contribuie cu scopul de a reduce emisiile globale, dar în cele din urmă lăsând la latitudinea fiecărui guvern decizia privind dacă, cum și cât de mult timp; 2) mecanisme de funcționare a pieței (piața carbonului, taxe etc.) care au avut ca scop „să

pună un preț pe carbon”, astfel încât să atragă capital pentru o tranziție către investiții în tehnologii bazate pe „emisii scăzute de carbon” și să le permită să găsească soluții.

Puteți fi siguri că susținătorii acestei soluții nu au reușit să câștige complet consensul elitelor globale. A existat opoziție din partea sudului global. Acest lucru s-a întâmplat pe de o parte pentru că acordarea consimțământului depindea de obținerea unor concesiuni din partea nordului. Mare parte, dacă nu chiar majoritatea elitelor conducătoare din țările în curs de dezvoltare militează pentru reglementări de modernizare ecologică la nivel mondial, cu un caracter mai social-democrat. Această soluție a statelor lumii, care acționează în mod concertat în calitate de autoritate internațională, stabilește în mod colectiv pachetele de măsuri care să oprească emisiile de carbon la nivel mondial. De asemenea, se angajează în politicile redistributive la nivel mondial, forțând în mod direct guvernele să reducă emisiile de carbon și să transfere resursele către țările în curs de dezvoltare - mai degrabă decât să se bazeze în mod special pe mecanismele de funcționare ale pieței, pentru a atinge aceste obiective.

Dar devastate de contradicții și slăbiciuni interne, guvernele țărilor în curs de dezvoltare, an după an, au dovedit că le este imposibil - sau că nu doresc - să blocheze soluțiile oferite de mecanismele pieței, așa cum sunt propuse de țările dezvoltate, și să obțină sprijin pentru propriile soluții globale. Datorită rezultatelor nesatisfăcătoare obținute de către aceștia în toate luptele lor cu omologii din țările dezvoltate, multe dintre elitele conducătoare din sud împărtășesc același obiectiv, cel de a transforma sistemul, astfel încât să îl păstreze în fond neschimbat.

Rezultatul este că oficialii din țările dezvoltate s-au pus în mișcare înaintea de stabilirea treptată a bazelor unui nou acord internațional privind schimbările climatice (care urmează

Oameni din întreg spectrul politic au inundat centrul oraşului Lima într-una dintre cele mai militante demonstraţii internaţionale din ultimii ani privind schimbările climatice.

să fie semnat la Paris anul viitor şi care va intra în vigoare din anul 2020) de-a lungul liniilor de reglementare neoliberale, la nivel mondial. Acest acord nu va scădea drastic emisiile, la niveluri care ar putea preveni schimbările climatice catastrofale şi nici nu furnizează resurse pentru a putea face faţă efectelor acestora. Prin urmare, ne îndreptăm spre un nou acord, care ar putea deschide calea pentru haos climatic şi o nouă eră de barbarie.

Dar există speranţă. La urma urmei, capacitatea blocului dominant de a impune această soluţie se bazează în cele din urmă pe capacitatea sa de a abate rezistenţa şi de a se prezenta în continuare drept „parteneri”. Acesta, la rândul său, se bazează pe arta de a-i convinge pe ceilalţi că sunt promotorii unui interes universal şi că pot rezolva criza în ordinea existentă, toate acestea necesitând sacrificii materiale pe care blocul hegemonic pare că nu doreşte sau nu poate să le facă.

Un astfel de eşec al grupului dominant ar arăta că pretenţiile hegemonice sunt doar o iluzie şi ar stârni furie şi anxietate. Există deja semne vizibile în grupurile ecologiştilor moderaţi - care au participat la „marşul” de la Lima, din discuţii şi din acceptarea concluziei la care se ajunsese chiar mai devreme, în 1972 - că cei din interiorul întâlnirii oficiale sunt incapabili să adopte

o „lege serioasă asupra schimbărilor climatice”.

Această aparentă criză hegemonică poate să tranforme mişcarea ecologistă într-una capabilă să mobilizeze forţele sociale necesare pentru a contracara non-soluţiile elitelor dominante pentru problema schimbărilor climatice (dacă deziluzia şi anxietatea se vor transforma într-o rezistenţă activă). Multe depind de îndemnarea cu care vor trata o situaţie încordată îndelungată, având de ales între obiectivul de a aduce cât mai mulţi oameni de orientări politice diferite pe străzi şi obiectivul de recompunere a „bunului-simţ”. Aceste două obiective nu au fost întotdeauna congruente, pentru că formarea unei coaliţii largi presupune ţintirea „numitorului comun” şi vorbirea aceleiaşi limbi - o limbă care consolidează, mai degrabă decât contestă pretenţiile clasei dominante. Fără transformarea bunului simţ, chiar şi cele mai largi coaliţii şi cele mai mari proteste s-ar putea încheia pur şi simplu printr-o complicitate menită să susţină şi nu să schimbe sistemul.

Este necesară o strategie care să nu îndepărteze publicul, şi care să nu se diminueze atacând categoriile sociale sau perspectivele şi viziunile asupra lumii, ceea ce le permite oamenilor să se adapteze sistemului. Acest lucru ar implica programarea „marşului cel mare”, mai degrabă după

decât înaintea discuţiilor ONU de la Paris, pentru a repudia părerea că „poporul” contează pe înţelepciunea şi bunăvoinţa elitelor din întreaga lume, pentru a salva planeta. Aceasta ar necesita chestionarea, în acest interval, a soluţiilor crizei climatice, iar „bugetul emisiilor de carbon” să nu se facă pe state, ci pe clasa de emisii. Aceasta ar îndemna chiar guvernele progresive, socialiste să îmbrăţişeze căi de dezvoltare care să nu fie dependente de combustibilul fosil.

După ce am reuşit să înscriem „schimbarea sistemului!” pe ordinea de zi, sarcina noastră este acum de a ne face convingători, prin explicitarea „alternativei sistemice” şi a „fanteziilor noastre concrete”. ■

Adresa de corespondenţă:
Herbert Docena <herbertdocena@gmail.com>

> Practica sociologiei publice

de **Ariane Hanemaayer**, Universitatea din Alberta, Canada și
Christopher J. Schneider, Universitatea Wilfrid Laurier, Canada

Sociologie publică experimentată de Ariane Hanemaayer și Christopher Schneider. Fotografie de Ariane Hanemaayer.

Premisele sociologiei publice sunt de a implica publicul într-un dialog de educare reciprocă. Desigur, există mai multe posibilități interesante de a practica sociologia publică. În acest scurt eseu vom prezenta două versiuni „analoage” ale practicii sociologiei publice (pentru exemplele „digitale” vezi „Public Sociology, Live!” a ISA sau „e-public sociology” în Hanemaayer și Schneider, *Dezbaterea Sociologiei Publice*). Prima încercare a inclus dezvoltarea unei „cafenele de filosofi” de sociologie, pe care am denumit-o *Sociologul de Duminică*. Din aceasta s-a dezvoltat cea de-a doua practică a noastră, și anume o versiune de curs universitar care cuprinde cele discutate cu prilejul adunărilor Soci-

ologilor de Duminică într-o cafenea locală. Cafenelele – sau „universitățile de mărunțiș” cum erau numite uneori (cu referire la taxa de intrare, de câțiva bănuți) – au funcționat din punct de vedere istoric și ca un important mediu social, unde schimburile de opinii s-au desfășurat în cadrul unui public diferențiat, incluzând studenți, comercianți și intelectuali.

Inspirați de „universitățile de mărunțiș”, în 2009 am lansat Sociologul de Duminică (www.sundaysociologist.com), cu speranța de a aduna într-un singur loc persoane cu o gamă largă de diferite perspective. Am invitat membri ai comunității, profesori universitari și studenți

>>

să vină, o dată pe lună, la o cafenea din inima orașului Kelowna, British Columbia, Canada, pentru a dezbate teme de interes comun (știri naționale, clipuri virale, proiecte politice etc.). Scopul acestor întâlniri era, pe de o parte, să ne adresăm unor persoane din medii diferite, iar pe altă parte, să-i implicăm într-un proces de educație reciprocă despre problemele de interes local și global. De obicei, conversațiile se transformau în dispute înfocate și fertile, care ne-au ajutat să ne cristalizăm, formăm și să ne dezvoltăm viața de sociologi profesioniști, prin concentrarea atenției asupra problemelor private importante și asupra temelor publice de dincolo de zidurile universității.

Am ales să ținem întâlnirile noastre în fiecare a doua duminică a lunii, după-amiaza. Acest program reflectă efortul nostru deliberat de a atrage și persoane care sunt angajate cu normă întreagă și care ar fi ocupate pe parcursul săptămânii. Am promovat cafeneaua noastră sociologică print-o pagină de web gratuită. Adunările lunare erau vizitate de diferiți profesori ai facultății, studenți și elevi de liceu, pensionari – cât și de un individ aparte, pe nume Brendan, care se prezenta ca „vânzător de aspiratoare” și „nespecialist”.

Deși cafeneaua noastră sociologică a fost numită după o zi a săptămânii, speranța noastră era să subliniem ideea că, indiferent de clasa socială căreia îi aparținem și de convingerile politice și sociale, cu toții avem diverse întrebări care țin de domeniul sociologiei – fie că suntem conștienți de acest fapt sau nu. Spre deosebire de un chimist, laboratoarele noastre sunt populate de oameni – aceștia sunt modelați de viața socială și ei, la rândul lor, modelează viața socială. Germenele imaginației sociale e deja prezent. Dacă imaginația sociologică poate inspira o duminică seară de reflecție, dezvoltarea acestui tip de gândire poate fi o unealtă folositoare în viața persoanelor pe care le întâlnim cu prilejul adunărilor noastre din cafenele.

Sociologul de Duminică a inspirat un curs sponsorizat de către universitate, având propriul program. Ideea a fost de a invita membri ai publicului să participe la un curs de sociologie. În fiecare săptămână, un sociolog era invitat să prezinte un curs de o oră, într-un mod accesibil publicului, urmat de o discuție în grupuri mici (cursul a fost limitat la 30 de participanți). Cursul și fiecare prezentator invitat au fost promovați pe parcursul săptămânii prin anunțuri de presă și în medii virtuale de socializare (prezența săptămânală era de obicei în jur de 100 de persoane). Studenții la sociologie și membrii publicului au fost distribuiți în grupuri de dialog, astfel încât să poată intra în dialog. Apoi, împreună cu profesorii de sociologie și asistenții acestora, ne deplasam de la un grup la altul ca

să ascultăm și să inserăm materiale sociologice în aceste dialoguri.

Unele dintre persoanele care au frecventat Sociologul de Duminică au participat în mod regulat și la cursuri. Reacțiile au fost entuziaste! De exemplu, auto-intitulatul vânzător de aspiratoare Brendan remarcă: „Faptul că am putut să particip la aceste dialoguri și să-mi dau seama, spre uimirea mea, că pot și eu contribui, m-a împuternicit și m-a energizat într-un mod pe care nu l-am mai experimentat niciodată”. Un alt participant din public remarcă: „A fost un privilegiu și o plăcere ca, la aproape 80 de ani, să ascult și să interacționez cu minți mai tinere și mai vioaie”.

Aceste inițiative în sociologia publică ne-au făcut să ne gândim la angajamentele și perspectivele noastre ca sociologi profesioniști. Una dintre dilemele cu care ne-am confruntat cel mai des a fost cum facem ideile sociologice complexe să fie relevante și clare. Am descoperit că munca noastră în comunitate este foarte epuizantă pe lângă munca noastră profesională, dar în același timp, o experiență a predării în public extrem de satisfăcătoare. Proiectul nostru a beneficiat de un sprijin public intens, care ne-a încurajat să explorăm metode noi și inovative de a implica comunitățile în munca noastră. Probabil că și contextul mai larg a contribuit la succesul acestor proiecte.

Kelowna este o comunitate de pensionari deosebit de bogată, un loc foarte plăcut în zona de sud a Columbiei Britanice. Mulți dintre participanții la Sociologul de Duminică și la cursul de Sociologie Publică erau pensionari, cu un trai decent, cu studii superioare. De exemplu, Joyce, unul dintre participanții obișnuiți ai Sociologului de Duminică și ai cursului remarcă: „Am și uitat cât de mult mi-a plăcut sociologia în facultate în anii '70 și '80, și cât de incitată mă simt iarăși”. Încercarea de a elabora proiecte similare într-o comunitate de angajați ai clasei muncitoare, de exemplu, poate întâmpina alte provocări. Proiectul nostru s-a bazat pe ipoteze specifice comunității în care l-am lansat: puteam prezuma că majoritatea persoanelor are acces la calculator și la internet, ascultă știrile locale la posturile de radio cu tendințe de stânga unde am promovat aceste evenimente și sunt motivate să se implice din poziții diferite în proiecte cu universitatea. Sociologii care speră să realizeze inițiative similare în comunitățile lor locale vor fi nevoiți să ia în considerare provocările care pot proveni din interiorul mediului în care se lucrează, pentru a elabora strategii cu ajutorul cărora să atragă publicul, în contextul lor specific. ■

Adresele de corespondență:

Ariane Hanemaayer <ahanemaa@ualberta.ca>

Christopher J. Schneider <cschneider@wlu.ca>

> Revendicarea dreptului la oraș

Mobilizarea populară în Chile

de **Simón Escoffier**, Universitatea Oxford, Marea Britanie

O pictură murală în Villa Francia, unul dintre cartierele cele mai controversate din Santiago de Chile, îndeamnă rezidenții la "Organizare pentru a lupta, luptă pentru a câștiga."
Fotografie de Nathalie Vuillemin.

În ciuda unei îndelungate istorii de mobilizare socială, din 1990 populația săracă din Chile a fost adesea descrisă ca un actor politic pasiv, care suferă de segregare și boli sociale. Cu toate acestea, bazându-mă pe cercetarea mea în cartierul Peñalolén din Santiago, eu susțin că, în unele cazuri cel puțin, cei săraci din zonele urbane au fost în stare să organizeze o rezistență durabilă, revendicându-și dreptul la oraș.

David Harvey (2008: 23) definește dreptul la oraș ca „dreptul de a ne modifica prin schimbarea orașului”. Conectând urbanizarea și capitalismul, și în conformitate cu o tradiție academică care susține prioritizarea persoanelor asupra profitului, Harvey sugerează că ființele umane merită să aibă capacitatea de a reforma procesele de urbanizare, prin exercitarea puterii colective. Pentru locuitorii săraci exercitarea dreptului la oraș de multe ori implică apărarea habitatului lor urban și accesul la servicii și resurse din oraș, opunându-se proceselor urbane de producție capitalistă a surplusului. Expuneri științifice larg răspândite sugerează că, prin mobilizare colectivă consistentă, săracii din mediul urban din Chile au reușit să pretindă în mod eficient dreptul lor la oraș - deși, uneori,

mai sistematic decât alții. Luptele colective ale săracilor din orașele din Chile pentru locuințe pot fi identificate încă din anii 1920. În legătură cu partidele politice și multe alte instituții, așa-numita „mișcare a rezidenților”¹ a avut un rol central în arena politică națională, făcând presiuni asupra guvernului prin preluări de teren în orașe. Între 1957 și 1970, ocupațiile ilegale ale terenurilor au devenit din ce în ce mai populare, remodelând orașele chiliene, în special Santiago. De fapt, în 1972, în timpul administrației Allende, 16,6% din populația Santiago locuia în așezări informale (Santa María, 1973: 105).

Peñalolén, districtul de est al orașului Santiago, precum și alte inițiative dezvoltate în alte orașe din Chile, oferă un contra-exemplu pentru acele narațiuni de demobilizare. De fapt, în cartierele mai populare ale Peñalolén au avut loc în mod sistematic inițiative politice controversate în ultimii 25 ani, reușind nu numai să-și revindică drepturile, dar și să modeleze direct cartierul și mediul imediat al rezidenților.

După anul 1990 - când în Chile a fost restaurată democrația - acțiunile prolife și coordonate ale rezidenților au

dispărut din literatura de specialitate. Deși mai multe centre de cercetare au acordat atenție mobilizării populare în 1980 - de exemplu, Universitatea din Chile, PUC, Cidu, SUR, FLACSO, Vicaría de la Solidaridad - în discursul academic din 1990 a fost subliniată mai degrabă demobilizarea decât acțiunea colectivă, descriind ghetourile ca fiind focare ale criminalității, traficului de droguri și ale altor boli sociale (Hipsher, 1996, Tironi, 2003).

Peñalolén, districtul de est al orașului Santiago, precum și alte inițiative dezvoltate în alte orașe din Chile, oferă un contra-exemplu pentru acele narațiuni de demobilizare. De fapt, în cartierele mai populare ale Peñalolén au avut loc în mod sistematic inițiative politice controversate în ultimii 25 ani, reușind nu numai să-și revendice drepturile, dar și să modeleze direct cartierul și mediul imediat al rezidenților.

Solicitând „dreptul de a trăi”, sub Coordonarea Comisiilor Persoanelor Fără Case, aproape 900 de familii provenind din diferite părți ale Peñalolén au invadat terenuri scumpe din partea de est a cartierului. În iarna anului 1992 au produs Esperanza Andina: prima ocupare a terenului din timpul noului regim democratic din Chile. Prin organizarea comunitară puternică, respingând cooptarea de către partidele politice și guvern, Esperanza Andina a reușit să ceară în mod asertiv locuințe sociale în habitatul urban local - evitând relocarea periferică a săracilor, atât de des în centrul politicilor de locuințe sociale. După mai mulți ani de lupte, conflicte și negocieri, locuitorii au obținut drepturi asupra terenurilor, formalizând cartierele lor și au dobândit subvenții pentru a construi case în aceleași loturi.

În iulie 1999, cererea persistentă de locuințe, împreună cu respingerea de către rezidenți a expulzării în periferiile urbane, a condus la o altă ocupație a terenurilor în Peñalolén. Ceea ce a devenit cunoscut sub numele de „Toma de Peñalolén” a fost în mod clar cea mai mare ocupare a terenului din Chile din 1990. Implicând peste 1800 de familii, Toma a făcut presiuni asupra autorităților pentru a acorda subvenții pentru locuințele sociale din district. Deși organizația Toma s-a divizat în cele din urmă, excluzând o facțiune mai radicală de la negocieri, până în 2006 aproape 900 de familii au fost re-locate în case construite în Peñalolén, în timp ce altele au primit loturi în alte raioane.

Lupta din Peñalolén pe tema locuințelor sociale a persistat până în prezent. De fapt, din 2006 Mișcarea Rezidenților din Luptă (MRL) - o organizație de bază de stânga născută în cartier - a coordonat comitetele de locuințe locale să ceară dreptul la locuințe sociale în cartierul lor de reședință.

Cu toate acestea, evenimentele din Peñalolén au demonstrat că lupta pentru locuințe sociale nu este suficientă pentru ca locuitorii săraci să își exercite drepturi substanțiale în oraș. În 2009 organizațiile de rezidenți

și de rezistență la nivel local au devenit conștiente că un nou master plan pentru Peñalolén urma să fie pus în aplicare. Schimbând regulamentul terenurilor pentru a permite construirea de clădiri, încorporând noi autostrăzi pentru a îmbunătăți accesul auto în cartier și atrăgând noi magazine de vânzare cu amănuntul, noul master plan dorea să îmbunătățească condițiile de trai din district pentru creșterea valorii terenurilor. În plus, master planul nu a inclus suficient teren pentru a acoperi nevoia de locuințe sociale a cartierului. În timp ce unii vecini au considerat aceste modificări convenabile, organizațiile de rezistență de bază au respins procesul de gentrificare profilat la orizont. Aceste organizații au făcut campanie împotriva noului plan, cerând organizarea unui referendum în district, care să aibă putere juridică. După campanii disputate între municipalitate și organizațiile locale, la sfârșitul lunii decembrie 2011, planul a fost respins în mod democratic. Protejând cartierul de gentrificare, rezidenții săraci au reușit să conserve un habitat urban pe care l-au creat prin auto-construcție și ocupare ilegală în anii 1960 și 1970.

Vecinătatea estică a Peñalolénului, Lo Hermida, a dezvoltat o cultură puternică de mobilizare în ultimii 25 de ani. Bazându-se pe valorile comunitare și pe o identitate bazată pe acțiune colectivă, vecinii execută diferite inițiative de reîncluzere colectivă a zonelor locale care au fost cooptate de alți actori sociali. De exemplu, locuitorii organizează ateliere de muzică sau livezi comunitare în piețe din cartier ca o formă de re-semnificare și reocupare a zonelor luate de traficanții de droguri sau amenințate de companii private.

Condensând istoric evenimentele de contestare colectivă, Peñalolén este un ecou pentru multe alte inițiative ale săracilor din orașe din Chile care susțin accesul lor substanțial la drepturile din oraș (Sugranyes, 2010). Aceste lupte demonstrează că săracii din mediul urban chilian sunt încă în măsură de a derula o acțiune eficientă, sustenabilă colectivă, cerând dreptul lor la oraș. ■

Adresa de corespondență:
Simón Escoffier <simon.escoffier@sant.ox.ac.uk>

¹ Mișcarea săracilor din mediul urban chilian între anii 1920 și 1989 a fost numită tradițional „Movimiento de pobladores” în spaniolă. Deși am folosit „pobladores” și „rezidenții” alternativ, acesta nu este total precis, întrucât cuvântul în limba spaniolă a dobândit istoric o semnificație politică în Chile: se referă la rezidenții săraci din mediul urban care luptă pentru drepturile lor colective.

Bibliografie

- Harvey, D. (2008) “The Right to the City.” *New Left Review* 53: 23-40. Accesat la <http://newleftreview.org/II/53/david-harvey-the-right-to-the-city>.
- Hipsher, P. (1996) “Democratization and the Decline of Urban Social Movements in Chile and Spain.” *Comparative Politics* 28(3): 273-297.
- Santa María, I. (1973) “El desarrollo urbano mediante los ‘asentamientos espontáneos’: El caso de los ‘campamentos’ chilenos.” *EURE* 3(7): 103-112.
- Sugranyes, A. (2010) “Villa Los Condores, Temuco, Chile Against Eviction and for The Right to the City”, pp. 145-148 in A. Sugranyes and C. Mathivet (eds.) *Cities for All Proposals and Experiences towards the Right to the City*. Santiago de Chile: Habitat International Coalition (HIC).
- Tironi, M. (2003) *Nueva Pobreza Urbana, Vivienda y Capital Social en Santiago de Chile, 1985-2001*. *Revista de Sociología*. Santiago: Predes Editores.

> Intruși și politică în Uruguay

de **María José Álvarez Rivadulla**, Universitatea del Rosario, Bogotá, Columbia, membră în conducerea Comitetului de cercetare ISA pe problematica dezvoltării regionale și urbane (RC21)

O așezare improvizată în Montevideo ce a crescut la periferia unei ocupații planificate anterior. Fotografie de María José Álvarez Rivadulla.

Montevideo s-a schimbat drastic de-a lungul ultimelor două decenii ale secolului al XX-lea: aflată la confluința neoliberalismului și democratizării, capitala Uruguayului a devenit din ce în ce mai inegală și mai segregată. Probabil cea mai vizibilă schimbare – chiar dacă este numai vârful ghețarului – a fost creșterea așezărilor improvizate.

Zonele ocupate ilegal în Montevideo au trecut prin schimbări atât cantitative, cât și calitative. Așezările improvizate s-au extins dramatic, dar, în mod paradoxal, au fost din ce în ce mai planificate. Condițiile structurale, precum dezindustrializarea persistentă, sărăcia, reducerea cheltuielilor statului, salariile mici, și, probabil cel mai important factor, creșterea abruptă a chirilor stau în mod indubitabil în spatele acestor schimbări. Totuși, imaginea de

ansamblu rămâne incompletă dacă nu luăm în considerare rolul schimbărilor politice și economice – creșterea bruscă a ocupării teritoriilor a fost modelată și de procesul de democratizare și de competiția electorală.

Dacă mulți se gândesc la ocuparea ilegală ca fiind un proces spontan, o consecință „naturală” a condițiilor economice aspre, o privire mai atentă asupra orașului Montevideo ne relevă importanța organizării, a modului în care rețelele politice au răspuns la oportunitățile politice, ca și alegerile sau descentralizarea.

În America Latină, rolul statului și al politicii în procesul de modelare al așezărilor improvizate a atras demult atenția, datorită în parte faptului că această relație a fost mai puternică decât în altă parte. Totuși, cazul orașului

Montevideo este oarecum neobișnuit, chiar și pentru America Latină. Deși ocuparea terenurilor prin expansiune, conducând la apariția așa numitelor cantegriles, a apărut ocazional din 1940, capitala uruguayană a fost capabilă să absoarbă majoritatea imigranților din mediul rural, veniți în oraș în timpul industrializării forțate, prin intermediul locuințelor asigurate de stat. Chiar și în anii 1980, în ciuda semnelor de avertisment ale creșterii inegalității socio-economice urbane, Montevideo a rămas mult mai egalitarist decât alte orașe de pe continent, atât economic, cât și spațial.

Însă în anii 1990, zonele ocupate ilegal au început să se extindă: în 1999, jumătate din așezămintele ilegale aveau mai puțin de cincisprezece ani vechime, și aproximativ o treime din aceste așezămintele noi erau rezultatul ocupației organizate a terenurilor. Unele dintre invaziile planificate aveau chiar o intenție utopică, cel puțin la început: locuitorii sosiți mai devreme doreau mai mult decât rezolvarea nevoilor de a locui. Provenind în general din fracțiuni radicale de stânga, liderii acestora vedeau invazia organizată a terenurilor ca și un tip de reformă funciară locală, o critică implicită la adresa politicilor locative ale statului. Alții, mai puțini utopici, organizau și ei ocupări de teren, măsurând și distribuind parcele, ajutând locuitorii ilegali să construiască case, delimitând străzi și spații publice, rezolvând nevoile cotidiene, creând și impunând norme. Mai mult, și aceștia s-au organizat pentru a solicita servicii publice, școli, centre de sănătate și legalizarea cartierelor. Așezămintele improvizate sunt probabil cea mai semnificativă manifestare a acțiunilor politice recente ale săracilor din orașele Uruguayului, așa cum Portes și Walton le-au descris în cartea lor *Urban Latin America* pentru restul continentului, cu 30 sau 40 în urmă.

Ce se află în spatele acestei schimbări? Întrebarea este cu atât mai dificilă, cu cât Montevideo nu a avut de confruntat o creștere efectivă a populației: imigranții din zona rurală ocupă, de obicei, așezări improvizate, dar nu în acest oraș. Mulți dintre ocupanții ilegali din Montevideo provin din cartiere ale orașului mult mai bine constituite, fiind obligați să se mute atunci când și-au format propriile familii, sau ca rezultat al condițiilor de muncă precare, legate de procesul de dezindustrializare; alții au fost alungați de chiriile mari.

Totuși, factorii economici nu sunt singurii care pot explica de ce unele grupuri și familii nevoiașе s-au hotărât să se stabilească ilegal la un moment dat, și nu în alte vremuri mult mai dificile, ca de exemplu în timpul crizei economice din 2002. Politica, și în mod special politica electorală, a mediat apariția și consolidarea noilor cartiere din Montevideo, îndeosebi a celor planificate. Sfârșitul dictaturii din Uruguay și apariția coaliției de stânga Frente Amplio [Frontul Extins] ca a treia forță politică ce amenința să câștige și care, în cele din urmă, a câștigat în 1990 puterea în municipalitatea din Montevideo, a crescut competiția electorală din oraș – și a amplificat interesul tuturor partidelor în a tolera, și chiar facilita, noi ocupări de terenuri.

Majoritatea liderilor așezărilor ilegal organizate, apărute în jurul anilor 1990, aveau legături cu politicienii diferitelor partide politice. Deși majoritatea susțineau cu tărie „noi suntem apolitici”, de fapt erau foarte politizați. În trecut, liderii comunității s-au orientat către Partidul Colorado pentru repararea drumurilor, dat fiind că ministrul lucrărilor publice provenea din Partidul Colorado; în același timp, aceștia mențineau, de asemenea, și legături cu un consilier al Frente Amplio, care putea furniza informații referitoare la terenurile disponibile pentru ocupare, încercând, în același timp, să fie în relații bune și cu un adjunct al Partidului Blanco care vizita așezarea.

Curând, însă, toți actorii orașului au început să-și dea seama de faptul că, ceea ce părea o soluție pentru cazaarea familiilor nevoiașе sau o modalitate de a câștiga voturi pentru un partid sau altul, putea crea probleme mari pentru viitor. Condițiile de viață în așezările ilegale sunt precare, iar prestările de servicii pot avea un cost prohibitiv – într-un moment în care locuințele ocupate anterior în cartierele legale, echipate complet cu servicii publice, au rămas goale. Oficialii orașului și politicienii erau foarte conștienți de această problemă, fapt care explică de ce numărul ocupărilor de teren nu a crescut în perioada crizei economice din 2002 și de ce fostul președinte Mujica – foarte sensibil la cauzele sociale – a intervenit personal într-o evacuare a terenului, făcută publică în 2011. În plus, competiția electorală pentru voturile celor săraci din mediul urban s-a diminuat atunci când stânga a format, în 2009, pentru a doua oară, guvernul național.

Deși valul de ocupări de terenuri din Montevideo a avut o durată scurtă de viață, consecințele acestuia au lăsat urme urbane și sociale persistente. Chiar și în perioada actuală de boom economic al țării, asentamientos (așezările ilegale) au și acum doar acces limitat la servicii, și se confruntă cu nenumărate probleme sociale și economice. Programul de modernizare al mahalalelor a fost extins asupra mai multor cartiere noi, dar există o limită a îmbunătățirilor ce pot fi atinse prin infrastructură. Cei 20-25 de ani nu pot fi ușor de recuperat: o întreagă generație de copii, care au crescut în condiții precare și în sărăcia segregatoare, poartă încă stigmatul provenienței din așezările ilegale, perimetre identificate ca fiind zone periculoase de către restul locuitorilor orașului.

Totuși, lucrurile se mișcă. Parcuri publice bine dotate sunt construite în zonele cele mai defavorizate, în apropierea cartierelor improvizate. Noi programe de locuire sunt puse în practică. O scutire de taxe stimulative a generat construirea de locuințe sociale, de către contractori privați, în diferite zone ale orașului. Cooperativele de locuințe sunt, de asemenea, în creștere. Cu toate acestea, incluziunea eficientă a așezămintelor improvizate și a locuitorilor acestora, rămâne în continuare una dintre cele mai mari provocări pentru orașul Montevideo. ■

Adresa de corespondență:
María José Álvarez Rivadulla <majo.alvarez.rivadulla@gmail.com>

> Ascensiunea mișcării Muncitorilor fără locuință din Brazilia

de Cibeles Rizek și André Dal'Bó, Universitatea din São Paulo, Brazilia

Marș al MTST pe bulevardul Paulista, în centrul São Paulo, solicitând
„Mai multe reforme populare, mai multe drepturi”.

Mișcarea Muncitorilor fără Locuință din Brazilia (MTST) a fost creată la sfârșitul anilor 1990 și unește „muncitori, lucrători, neoficiali, subangajați sau neangajați, care, asemenea altor milioane de brazilieni, nu au acces la o locuință decentă. În schimb, trăiesc cu chirie, în zone cu risc sau în situații de insecuritate urbană, aflate mai ales în periferiile urbane din Brazilia”. În prezent, un actor energetic în politica urbană din Brazilia, MTST a organizat multe din demonstrațiile de stradă care au tulburat societatea braziliană în ultimul an, iar dinamica ei organizațională oferă o lentilă unică asupra dezbaterilor politice ale țării.

Foarte important, această mișcare este în mod semnificativ diferită de mișcările pentru locuințe care au izbucnit în anii 1980 și care sunt acum aliniate guvernului federal, condus de Partido dos Trabalhadores (PT). Deși MTST a fost la început legată de Landless Movement (MST – în principal o mișcare de inserție agrară), Mișcarea Muncitorilor fără Locuință a fost fondată în 1997 de Marșul Popoarelor Naționale, atunci când activiștii mișcării celor fără pământ (Landless Movement) erau angajați în luarea în stăpânire urbană a Parcului Oziel, în Campinas, în statul São Paulo. Prima ocupare de către MTST, numită Anita Garibaldi, a fost organizată cinci ani mai târziu în Guarulhos.

>>

De la prima ocupare, MTST a organizat cel puțin zece astfel de ocupări majore în regiunile metropolitane din São Paulo și Campinas, inclusiv tabere numite Chico Mendes (Taboo da Serra, 2005); João Candido (Itapecerica da Serra, 2007); Frei Tito (Campinas, 2007); Jesus Silverio (Embu das Artes, 2008); Zumbi dos Palmares (Sumaré, 2008); Dandara (Hortolandia și Santo André în același timp, 2011); și Novos Pinheirinhos (Santo André și Embu das Artes, 2012).

În iunie 2013, Brazilia a trecut prin experiența unui intens proces de proteste populare de stradă, marcând sfârșitul unei lungi perioade de demobilizare populară, legată de schimbările aduse de politica neoliberală. Deloc întâmplător, MTST a fost din ce în ce mai activă, ciocnindu-se aproape zi de zi cu dezvoltatorii privați, cu piața imobiliară și cu statul. Pe lângă frecventele demonstrații de stradă, între iunie 2013 și august 2014, ocupările - inspirate de MTST - unor terenuri sau clădiri abandonate și nefolosite au crescut exponențial în São Paulo și în alte arii metropolitane: mai mult de 100 de acțiuni au fost înregistrate în întreaga țară în ultimele 12 luni.

Brazilia suferă de o penurie în creștere de locuințe, în zonele metropolitane acest deficit crescând cu 10 procente între 2011 și 2012. Mii de familii braziliene sunt date afară din casele lor în fiecare zi din cauza prețurilor terenurilor în creștere explozivă, imobilelor și chiriilor, caracteristici ale ciclului curent al boomului înregistrat de piața imobiliară. Acest deficit de locuințe a survenit chiar în condițiile în care guvernul brazilian implementează cel mai mare program public pentru locuințe din istoria țării. Alături de alte programe sociale, programul cunoscut sub denumirea de "My House My Life" (MCMV, de la Minha Casa Minha Vida) a contribuit la creșterea economică, prin promovarea creării de locuri de muncă, a accesului la consum și la servicii rezervate până atunci claselor cu venituri mai mari.

În mod ironic, programul de locuințe sociale a întărit însă segregarea urbană și excluziunea, fără a fi de ajutor celor mai săraci brazilieni în încercarea lor de a se așeza per-

manent în regiunile centrale ale orașului și fără a furniza serviciile și infrastructura necesare pentru viața de zi cu zi a noilor rezidenți, din periferiile urbane în expansiune.

În acest context, protestele Mișcării Muncitorilor fără Locuință au jucat un rol central în modelarea politicii urbane din Brazilia. Cu toate acestea, legăturile mișcării cu programul de locuințe sociale al guvernului i-a complicat poziția: negocierile cu privire la ocupări au plasat această mișcare deopotrivă în „afara” și „înăuntrul” dezbaterilor politice ale guvernului.

Această ambiguitate poate fi văzută și mai clar în rezultatul ocupărilor inițiate de mișcare. Odată ce o acțiune de ocupare desfășurată de MTST deschide negocieri cu municipalitatea, autoritățile orașului sunt chemate să exproprieze terenul ocupat - și atunci, în mod frecvent, MTST cere includerea familiilor implicate în acțiunea de ocupare în programul de locuințe sociale al guvernului. Dar noile locuințe sociale pot foarte bine să contribuie la segregarea spațială, din moment ce aceste noi locuințe pentru săraci sunt în mod inevitabil construite în periferia urbană, exacerbând astfel inegalitatea spațială.

MTST se află prins într-o poziție ambiguă. Chiar dacă activiștii negociază pentru locuri în programul de locuințe - politică publică implementată de piața imobiliară - acțiunile de ocupare și protestele de stradă continuă să fie cu violență reprimare prin evacuări, arestări, chiar crime. Astfel că MTST continuă să ilustreze ceea ce altfel ar rămâne ascuns sub politicile sociale din Brazilia: caracterul injust și inegal al orașelor braziliene, specificul parțial al schimbărilor și programelor sociale, conflictul în derulare și lupta politică chiar și la 12 ani de dominație a Partidului Muncitorilor. Și, poate chiar mai important, ca un protagonist cheie în conflictele sociale din Brazilia, mișcarea întrupează speranța unui viitor mai just și egalitar pentru populațiile urbane sărăcite ale Braziliei. ■

Adresa de corespondență:
Cibele Rizek <cibelezr@uol.com.br>

> Protestele oamenilor din Africa de Sud

de **Prishani Naidoo**, Universitatea din Witwatersrand, Africa de Sud

Rezidenți ai Orlando în Soweto protestează față de excluderea comunității lor de la construcția de proiecte înainte de Cupa Mondială din 2010. Fotografie de Nicolas Dieltiens.

Mesajul dominant al primilor douăzeci de ani de democrație electorală non-rasială din Africa de Sud subliniază succesele instituțiilor, actorilor, politicilor și proceselor politice oficiale formate și activate în această perioadă. Cu toate acestea, componenta informală pătrunde în mod constant, poate cel mai vocal în forma protestelor, care apar în primul rând în afara oricărui partid politic, organizație sau sindicat, printre oameni săraci care se adună în jurul problemelor comune cu care se confruntă în viața de zi cu zi.

De o importanță deosebită sunt luptele celor din așezările și localitățile informale – locuri stabilite de planificatorii apartheid-ului pentru a întări condițiile de viață ale „informalității perma-

nente” pentru oamenii de culoare. Astfel de condiții au fost imaginat ca fiind necesare pentru a menține persoanele de culoare în pozițiile lor servile și „departe de necazuri”. La urma urmei, statul apartheid a fost nevoit de-a lungul anilor să propună politici țintite către controlul mobilității persoanelor de culoare (considerate doar ca forță de muncă ieftină) ca răspuns la ocuparea ilegală de către persoanele de culoare a zonelor urbane. Aceste politici au inclus chiar înființarea de „orașe informale” și localități. Dar, de asemenea, în și din aceste spații s-a purtat și a înflorit lupta împotriva apartheid-ului, ca și cultivarea unei imagini diferite a unei vieți de după apartheid.

Astăzi, la peste douăzeci de ani de la eliminarea oficială a instituțiilor și

politicilor apartheid, lipsa de formalitate continuă să caracterizeze viața unui număr mare de săraci din Africa de Sud. Aceștia sunt plasați în așezări (în continuă creștere) în care condițiile de stil de viață apartheid persistă. Nu este de mirare, deci, că de la sfârșitul anilor 1990, cel puțin în fiecare iarnă (dar din ce în ce mai mult pe tot parcursul anului), locuitorii săraci din localități și așezări informale se îndreaptă către străzile și autostrăzile lor locale, pentru a cere acces adecvat la resursele necesare pentru un standard și o calitate a vieții decente, incluzând apă, electricitate și locuințe decente (servicii de bază). Acest lucru a devenit o trăsătură din ce în ce mai comună a vieții din Africa de Sud, cu o primă expansiune redusă la începutul anilor 2000 și o rată mult mai mare de proliferare din 2004.

Încă din 1997, în întreaga țară au fost raportate incidente izolate ale grupurilor de rezidenți săraci care protestau față de tăierile proviziilor de electricitate și apă. În următorii trei ani, astfel de rapoarte au devenit mult mai frecvente pe măsură ce comunitățile sărace au simțit efectele punerii în aplicare tot mai mari a diferitelor forme de privatizare, alături de pierderea locurilor de muncă și flexibilizarea forței de muncă – rezultatul unei agende politice macro-economice neoliberale, adoptate de guvernul ANC în 1996. Tăierile de apă și energie electrică, și evacuările din locuințe au crescut, în vreme ce municipalitățile au aplicat o logică de plată pentru serviciile de bază. Locuitorii afectați s-au reunit pentru a refuza condițiile impuse asupra lor, angajându-se în diferite forme de protest (de la marșuri și pichete, la refuzul ca oficialii să intre pe șantiere, deteriorarea proprietății oficiale și reconectări ilegale la furnizorii de apă și electricitate). În aceste lupte, aceștia au colaborat cu alți activiști independenți, care au început să identifice un inamic comun în cadrul unor lupte aparent diferite și separate – un dușman comun pe care l-au numit „neoliberalism”.

Până în 2001, acțiunile susținute și criticile grupurilor implicate au dus la comentarii care proclamă apariția unor „noi mișcări sociale și comunitare” a căror importanță stă în faptul că au fost primele mișcări post-1994 care s-au situat în afara (și într-o poziție antagonistă cu) ANC și mișcarea mai largă a Congresului. Într-o carte influentă publicată în 2002 cu titlul *We Are The Poors* (Noi suntem săracii), sociologul Ashwin Desai a proclamat nașterea unui nou subiect politic, „săracii”, născut în luptele comunităților care se organizau (împreună cu studenți, cadre universitare, cercetători și alți activiști independenți) pentru a lupta împotriva diferitelor efecte ale adoptării de către guvernul ANC a politicilor neoliberale.

Până în 2004, multe dintre aceste mișcări au intrat într-o perioadă de

declin. Efectele cumulative ale reprimării statului, bătăliile politice intra-organizaționale, precum și dificultățile cu accesarea resurselor și-au pus amprenta asupra colectivelor conduse în mare măsură de energia și angajamentul membrilor (majoritatea șomeri și săraci). În multe cazuri, chiar răspunsurile statului la cererile mișcărilor au dus la paralizia lor. În mod ironic, 2004 a fost, de asemenea, anul care a marcat începutul unei proliferări mai mari a luptelor, foarte similare cu cele devenite populare prin noile mișcări de la începutul anilor 2000. Încă o dată, domeniul informal al politicii intervine, răspunsurile oficiale la luptele anterioare nereușind să satisfacă nevoile tuturor.

De fapt, proliferarea protestelor la nivel local, conduse de oameni săraci, din afara oricăror structuri politice formale din 2004 a fost atât de pregnantă, încât a fost descrisă ca o „rebeliune a săracilor” de sociologul Peter Alexander. De asemenea, mass-media a popularizat termenul „proteste ale furnizării de servicii” ca o prescurtare pentru astfel de acțiuni. Deși „furnizarea de servicii” săracă (inclusiv serviciile de bază și asigurarea infrastructurii) este aproape întotdeauna în centrul unor astfel de proteste, consilierii corupți, gestionarea incorectă a fondurilor și a bunurilor comune și slaba comunicare între municipalități și rezidenții lor sunt, de multe ori, catalizatorii pentru acțiune. Până în 2012, protestele au avut loc cu o frecvență de cel puțin unul pe zi.

În multe cazuri, protestele erup doar odată ce locuitorii au epuizat căile oficiale de rezolvare și nu au primit nici un răspuns de la municipalitate. Într-o colecție de studii de caz intitulată *The Smoke That Calls (Fumul care incită)* publicată de Karl Von Holdt et al. în 2011, protestatarii susțin că uneori singura modalitate de a obține atenția autorităților competente este de a incendia proprietatea sau de a arde anvelope în baricade (pentru a provoca „fumul care incită”).

Creșterea acțiunilor de această natură au dus la utilizarea din ce în ce mai frecventă de către mass-media a etichetei „proteste violente ale furnizării de servicii”. În același timp, acțiunile poliției au devenit din ce în ce mai violente, ziarele raportând moartea a cel puțin 43 de protestatari din cauza poliției din 2009.

Protestele din prezent sunt, de asemenea, de multe ori legate de diferențele din cadrul structurilor locale ale ANC și ale formațiunilor sale alinate. Acest lucru a dus la mobilizarea grupurilor de membri ANC împotriva propriilor lideri aleși în municipalități. Uneori, acestea sunt rezultatele luptelor pierdute în cadrul partidului sau al statului și, alteori, expun și pun sub semnul întrebării chiar formele de patronaj al statului și accesul la canale pentru auto-îmbogățire (prin intermediul ofertei, al accesului la locuri de muncă și al finanțării). Pe măsură ce rupturile din cadrul grupului ANC se desfășoară, va fi interesant de văzut cum noii actori politici, precum Luptătorii pentru Libertate Economică (LLE) și Frontul Unit (lansate de Uniunea Națională a Metalurgiștilor împreună cu alte comunități și formațiuni ale societății civile) vor reacționa la astfel de lupte locale ale săracilor.

Deși actorii politici au tendința de a direcționa atenția către domeniul politicii formale (partide și parlament), zona informală continuă să se prezinte ca un spațiu în curs de desfășurare a opoziției la nivel local. Aici stă potențialul unor forme alternative de angajament și de producție. Însă, depinde în mare măsură de potențialul și angajamentul colectiv pentru imaginarea unei politici diferite. ■

Adresa de corespondență:
Prishani Naidoo <Prishani.Naidoo@wits.ac.za>

> Zambia: Evacuări fără mișcări sociale

de **Singumbe Muyebe**, Universitatea din Cape Town, Africa de Sud

În timp ce rezidenții evacuați discută opțiuni, un copil stă pe resturile unei case demolate în timpul evacuării din Chinika, Lusaka, realizată de trupele armate din Zambia. Fotografie de Emmanuel Tembo.

În aprilie 2013, cincisprezece vehicule armate, însoțite de polițiști, au luat cu asalt terenul 10144 din Lusaka de Vest. Rezidenții care nu bănuiau nimic au fost treziți ca să afle că sunt evacuați. Nu puteau face nimic pentru că erau sub amenințarea armelor. Poliția a demolat 33 de case. Aproximativ 365 de oameni, dintre care mulți erau pe acel pământ de douăzeci de ani, au rămas fără adăpost. Unii dintre cei evacuați erau ofițeri de poliție de rang inferior. Nu a existat nicio notificare cu privire la

evacuare. Nu au fost prezenți membrii Consiliului Orașului Lusaka și nici executori judecătorești. După evacuare, ofițerii de poliție de rang superior și-au adjudecat terenul. Frustrați, pe 15 mai familiile evacuate au mărșăluit solidari către biroul vicepreședintelui, dar au fost opriți și dispersați de forțele armate ale poliției. Nu dețineau un permis de la poliție, așa cum cere Legea Ordinii Publice. Cei evacuați nu aveau la cine să apeleze decât la ei înșiși. De ce nu a fost această scânteie suficientă pentru a porni o mișcare socială ce să

prevină evacuările de pe terenuri și de ce mișcările sociale existente care se ocupă de locuințe nu au reușit să îi protejeze pe cei evacuați? În acest text explorez posibile răspunsuri la aceste întrebări.

Lusaka de Vest este doar un caz printre multe altele. Au avut loc evacuări implicând sute de gospodării, fără să inspire o acțiune organizată. Numai în 2014, în Lusaka au avut loc mai multe – 14 case au fost demolate pe 25 iulie în Kanyama, 100 de case au fost demolate în Chinika pe 3 octom-

brie și pe 18 noiembrie soldații i-au evacuat forțat pe cei din Barăcile Mikango. Politica demolării caselor construite ilegal pe terenul public și privat are rădăcini în politica anunțată de guvernul Zambiei în 2007. De când a ajuns la putere în 2011, guvernul format de Frontul Patriotic a continuat să eradicaze așezările ilegale, în unele cazuri, chiar și unele care erau dezvoltate – așezări care își obținuseră statutul ca parte a politicilor guvernelor anterioare. În procesul de demolare, procedurile legale nu au fost respectate, iar în unele cazuri evacuările au dus chiar și la victime. Acest lucru nu a făcut decât să crească îngrijorarea publică.

Aceste condiții sunt propice pentru o mobilizare socială – 70% din populația urbană trăiește în mahallale, ceea ce înseamnă că au o așezare provizorie și e o populație urbană care poate foarte ușor să atingă o masă critică; iar țara are o foarte bine documentată istorie a protestului și a acțiunii colective.

Cum ne putem explica însă absența protestului? În primul rând, există o lungă istorie a intoleranței dinăuntru elitelor politice, începând cu menținerea Legii Ordinii Publice din 1955. Legea a fost utilizată de administrația colonială britanică pentru a impune un control asupra luptătorilor pentru libertate. Președinții care au urmat nu au abrogat-o. Legea cere protestatarilor să obțină o autorizație de la poliție și Ministerul Afacerilor Interne. Este, pe de altă parte, vagă în legătură cu motivele pentru care se pot acorda aceste autorizații. Ele pot fi obținute cu doar șapte zile înaintea protestului. Atunci când cauza cade în afara a ceea ce este recunoscut prin lege sau când există opoziție din partea elitelor politice, autorizațiile sunt de cele mai multe ori refuzate. Mai mult, le-

gea nu recunoaște dreptul de posesiune de facto, deci cei evacuați din așezări ilegale nu au susținere legală pentru protest, deși au locuit pe acel teren pentru mulți ani.

Nu doar caracterul reacționar al elitei politice contribuie la absența protestelor, ci și frica de consecințele marșului fără permis. Încălcarea Legii Ordinii Publice este însoțită de cele mai multe ori de folosirea forței din partea poliției, ceea ce evocă frică chiar și în rândul locuitorilor din așezările dezvoltate. De exemplu, în timpul evacuărilor forțate din Kampasa, din preajma aeroportului din 14 iunie 2013, doi bărbați au fost împușcați mortal și unul rănit de către Serviciul Național din Zambia. Cei pe care i-am intervievat din așezările dezvoltate erau îngrijorați de recente evacuări și își măsurau propria poziție chiar și atunci când aveau o măsură de demonstrare a dreptului asupra pământului, prin licență pentru ocupare. Când i-am întrebat ce ar face dacă guvernul ar veni să-și reappropriate pământul, aceștia au răspuns că ar renunța la el și ar găsi un alt loc unde să se stabilească.

Guvernul și societatea civilă nu reușesc să îi protejeze pe potențialii evacuați din cauza lipsei resurselor financiare. Dreptul la locuință nu este garantat de constituție pentru că, așa cum a argumentat președintele Mwanawasa în 2008, guvernul ar fi atunci nevoit să își angajeze resursele financiare în îndeplinirea acestui drept – resurse financiare de care susține că nu dispune. În acest fel, guvernul a refuzat public obligația de a-i despăgubi pe cei evacuați. În loc să aloce fonduri pentru a îmbunătăți așezările informale, este mai ieftin să le dărâme pur și simplu.

Și societatea civilă se confruntă cu o lipsă de resurse financiare când este

vorba de protejarea de evacuare a celor care stau în așezări ilegale. Deși există o puternică prezență a Alianței Pământului Zambia și Homeless International, printr-o organizație numită Procesul Oamenilor pentru Locuire și Sărăcie în Zambia, care, în principiu, ar trebui să se împotrivescă acestor evacuări, în realitate, nu se întâmplă nimic. „De cele mai multe ori alianța nu a mobilizat comunitățile sau nu s-a ocupat de cazurile de interes public - așa cum era de așteptat - din cauza lipsei de capacitate sau resurse pentru a urmări aceste cazuri” (Alianța pentru Pământ din Zambia, 2014, www.zla.org.zm/?p=9). În 2010, acuzații de corupție au dus la oprirea rambursărilor de ajutoare către guvern și societatea civilă, ceea ce a dus la oprirea mai multor proiecte pentru aproximativ 2 ani. Deci, aceste organizații nu merg mai departe de elaborarea unor declarații și amenințări cu demonstrații care nu sunt și duse la bun sfârșit.

În concluzie, cele două mari bariere la formarea unei mișcări împotriva evacuărilor în Lusaka și a unor noi mișcări în Zambia, sunt, în primul rând, ostilitatea deschisă împotriva oricărei forme de protest venită din partea elitelor politice și, în al doilea rând, resursele financiare limitate pe care le au la dispoziție guvernul și societatea civilă pentru a rezolva problema legată de locuințe. Odată ce oamenii sunt evacuați, ei nu văd nicio oportunitate pentru redresare și astfel un protest colectiv nu ar avea niciun scop. Doar schimbări la nivelul legislației cu privire la ordinea publică și o creștere economică marcată ar putea îmbunătăți condițiile în care ar putea să apară mișcări anti-evacuări. ■

Adresa de corespondență:
Singumbe Muyeba <singumbe.muyeba@uct.ac.za>

> Fablabs și spațiul hackerilor O nouă cultură în devenire

de **Isabelle Berrebi-Hoffmann**, Marie-Christine Bureau și
Michel Lallement, LISE-CNRS, Conservatorul Național de Arte și Meserii, Paris, Franța

*Un spațiu tipic al hackerilor.
Fotografie de Michel Lallement.*

Noile forme de partajare, precum și noi modalități colaborative de producție și consum, ridică întrebări economiei actuale. Fablabs și hackerspaces au un loc special în acest context, în cazul în care cunoștințele inspirate de Commonwealth se bazează pe acces și utilizare, mai degrabă decât pe proprietate. Aceste spații de producție colectivă, care au apărut la mijlocul anilor 2000, introduc o nouă etică a muncii: o cultură a creației. Dispersate peste tot în lume, aceste spații au diferite denumiri: fablabs (laboratoare de fabricație),

>>

hackerspaces, makerspaces, laboratoare vii, magazine tech, printre altele. Acestea reprezintă o invitație de a redescoperi plăcerea de a arunca diferite obiecte împreună, de codificare a programelor software sau pur și simplu imaginarea unor noi stiluri de îmbrăcăminte și de gătit. Pe tot globul, cunoscute metropole se arată primitive față de aceste noi spații care promovează simultan noi modalități de producție, colaborare, consum și învățare.

O imprimantă 3D este de multe ori în centrul atenției pe aceste site-uri, deoarece permite producerea de obiecte, folosind planurile găsite pe internet. Deși rezultatele sunt încă modeste, progresul este uluitor. Cele mai multe dintre aceste spații au, de asemenea, echipamente profesionale, cum ar fi mașini de control numeric: freze, freze cu laser, imprimante serigrafice. În urmă cu doar câțiva ani, luni de formare au fost necesare pentru a opera cu succes una dintre aceste mașini-unelte pentru fabricarea de prototipuri. Astăzi, instruirea în a le folosi corect durează doar câteva ore. Mai mult decât atât, prețurile pentru utilaje și software-ul de proiectare au scăzut semnificativ. Astfel, la fel cum calculatoarele personale ne permit să intrăm în lumea tech, fabricile personale pot permite oricui să angajeze lumea fizică.

Cu toate acestea, chiar dacă au în comun valori comune, laboratoare de fabricație din Barcelona, Berlin, San Francisco, Paris sau Beijing nu sunt toate la fel. Fablabs au fost înființate la MIT (Massachusetts), la începutul anilor 2000 și au format o rețea la nivel mondial. Hackerspaces au o altă poveste. Originile lor se află în California la începutul anilor 1970, cu Computer Club Homebrew, un incubator unde oameni pasionați s-au adunat pentru a explora și inventa tehnologia informației. Unii și-au împărtășit concluziile lor în mod gratuit, în timp ce alții, inclusiv Steve Jobs și Bill Gates, au luat o rută capitalistă mai tradițională. Cufundate în spirit hacker, hackerspaces nu sunt diferite de fablabs din punct de vedere organizatoric. Chiar dacă practicile de codificare sunt mai avansate la aceste site-uri, hackerspaces sunt în mod similar echipate cu materiale pentru ca indivizii să poată fabrica, inventa, să se poată juca cu diferite obiecte și pentru a construi ceva. Mai mult decât atât, la fel ca și fablabs, accesul publicului este un criteriu important, precum și voința de a face aceste spații nu numai site-uri de inovare și de fabricație, ci, de asemenea, locuri de învățare colectivă și schimb de cunoștințe.

Laboratoare de fabricație sunt parțial ancorate în teritoriile în care acestea sunt situate. Ele funcționează în rețelele care schițează conturul unor noi ecosisteme pro-

ductive. Unii observatori le consideră începutul unei noi revoluții industriale sau avangarda unei ieșiri civilizate din capitalism. Dar nu trebuie să mergem atât de departe ca să realizăm că aceste noi lumi ar trebui să fie luate în serios. Aceste spații sunt încărcate cu mai multe inovații în domeniile tehnic, politic și organizatoric. Deși acestea pot fi situate la marginea economiei dominante, succesul și creșterea acestora indică schimburi socio-culturale în modul în care oamenii lucrează, proiectează, produc, iau decizii și măsuri.

Sociologii care au început să studieze aceste site-uri noi de producție arată că, deși aceste spații sunt eterogene, ele au un mod partajat de organizare, un mod parțial emis de dezvoltatori și hackerii comunităților. Cultura stimulată de lumea sursă liberă/deschisă, fondată cu câteva decenii în urmă, a introdus noi metode de lucru și colaborare bazate pe rețelele egalitariste și orizontale. De asemenea, acest tip de cultură a dezvoltat noi metode de partajare de bunuri și servicii, de exemplu, prin licența copyleft¹. Mișcarea creatoare, care include laboratoare de fabricație, se inspiră, de asemenea, din tradiția critică a societății industriale, inițiată de William Morris în lumea designului.

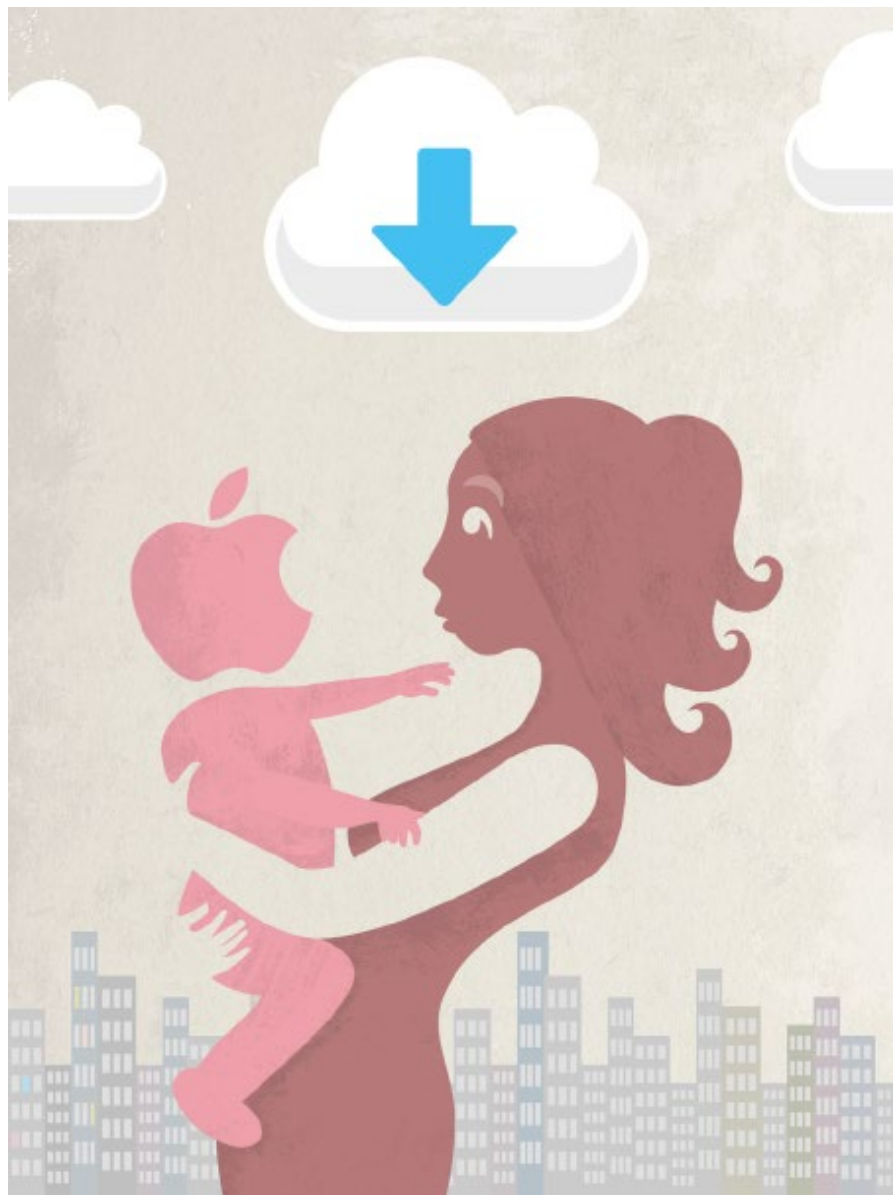
Un studiu recent al hackerspaces realizat în nordul Californiei a arătat că aceste lumi alternative de creație sunt în mare parte formate din tineri albi, educați, în vârstă de aproximativ treizeci de ani, dezamăgiți de mediul academic. Aceste spații, frecventate atât de inginerii Google, cât și de iubitorii de tehnică fără adăpost, au un singur obiectiv: să infiltreze, adică să inoveze prin angajarea calculatoarelor, obiecte fizice și chiar societatea în general. Unii creatori participă activ în procesele de inovare pentru Silicon Valley, în timp ce aceia mai radicali își investesc energia în slujba celor care contestă ordinea stabilită, cum ar fi mișcarea Occupy. Într-o perioadă de criză structurală generalizată, merită să examinăm aceste spații alternative, utopii reale unde noile modalități de lucru, de luare a deciziilor, de consum și de trai sunt inventate. ■

Adresa de corespondență:
Michel Lallement <michel.lallement@cnam.fr>

¹ Berrebi-Hoffmann I., M.C. Bureau, M. Lallement (editori), *Recherches et sociologiques anthropologiques*, ediția specială "Tiers lieux de fabrication et culture collaborative. De nouveaux mondes de production sont-ils en train d'émerger?" (ediție viitoare).

> În căutarea egalității de gen într-o „societate multi-activă”

de **Bernard Fusulier**, FNRS, Universitatea din Louvain, Belgia, și
Chantal Nicole-Drancourt, CNRS-LISE, Conservatorul național de arte și meserii, Paris, Franța

*Politici de gen problematice la locul de muncă.
Ilustrație de Arbu.*

Ratele de naștere în scădere, diminuarea populației active în rândul mamelor, și renunțarea la maternitate sunt tot mai mult considerate riscuri majore, în corelație cu demografia și nivelul de bunăstare social din țările „dezvoltate”. Deși crizele financiare și bugetare din ultimii ani au afectat toate contractele sociale, acestea amenință în mod special dinamica de egalitate de gen și înrăutățesc condițiile echilibrului muncă-familie.

Factorii de decizie politică la toate nivelurile raportează creșterea conștientizării că femeile joacă un rol cheie în formarea coeziunii sociale. Femeile sunt recunoscute pentru contribuția lor la piața muncii și la activitățile domestice, o implicare dublă, care e apreciată în mod special în timpuri dificile, contrabalansând deficiențele instituționale și dezechilibrele, în timp ce asigură dezvoltare socială și economică.

Un nou consensus global recunoaște că majoritatea oamenilor speră să aibă grijă de copii și de alte categorii dependente, și să își dezvolte în același timp cariera. Ei speră să poată susține acest dublu angajament, fără punerea în discuție a actualei diviziuni a muncii și a activităților reproductive asociate, care astăzi, ca întotdeauna, presupun că femeile vor prelua primordial responsabilitățile din activitatea casnică. În consecință, aproape toate țările sunt de acord acum să ajute părinții să atingă aceste două obiective și să facă din echilibrul dintre muncă și familie o problemă majoră atât pentru indivizi, cât și pentru societate.

>>

La prima vedere, diagnoza publică apare neutră din perspectiva genului: important e să permită tuturor să lucreze pentru un venit. În toate țările unde bunăstarea e ridicată (ca și în țările unde aceste programe sunt în construcție), vedem expansiunea fără precedent a politicilor sociale destinate reconcilierii muncii și obligațiilor familiale – de la reforma sistemului de taxe și beneficii, la îmbunătățirea sistemului de îngrijire a copiilor, ca și încurajarea practicilor care ținesc către îmbunătățirea echilibrului profesional și a vieții de familie în termeni de organizare a muncii.

Totuși, în toate țările în chestiune, are loc o schimbare în implementarea politicilor. În ciuda retoricii neutre cu privire la gen, măsurile expuse în agendele politice (sau în companii) își pierd neutralitatea în practică. Concediile parentale sau pe motive familiale lasă oricui căi deschise de a susține mamele care lucrează; timpul de muncă redus pentru toți este diluat de o explozie a timpului de lucru part-time pentru femei; lungimea concediului maternal care ar trebui să includă ambii părinți este judecată în termenii bunăstării femeilor și copiilor etc. Cu alte cuvinte, în esență, aceste politici nu ținesc nici bărbații, nici părinții, ci femeile, ca potențiale mame. În octombrie 2014, de exemplu, Facebook și Apple au admis clar că oferă angajaților „în luptă cu competiția masculină și cu piața de muncă tot mai competitivă” opțiunea de a îngheța ovocitele astfel încât să poată avea opțiunea de a avea copii odată cu o carieră consolidată.

Parțial, acest tipar reflectă rezistența la tiparele familiale în schimbare – schimbări care au loc în ciuda măsurilor de a ajuta părinții care lucrează. Mai mult, menținerea angajării mamei – când majoritatea mamelor se angajează în „tura dublă” a muncii și sprijinului familiei – devine o adevărată problemă politică, generând întrebări dacă este fizic și psihic sustenabil să li se ceară femeilor să prioritizeze munca „din afara producției”, și dacă aceste practici încalcă idealurile justiției sociale.

Bătălia pentru a reconcilia viața profesională și familială este de parte de a fi câștigată. Începem cu întrebările generale (cum să ajutăm părinții să echilibreze munca și viața de familie), dar oferim doar soluții parțiale (așteptăm ca mamele să aibă venituri, fără să schimbăm diviziunea socială a muncii).

Continuând, mobilizarea trebuie să înceapă de la critica și reconstrucția fundamentelor organizaționale și instituționale a societăților bazate pe salariu din secolul al XIX-lea și ale statului bunăstării din secolul al XX-lea. Trebuie să punem sub semnul întrebării contractele sociale care implică relații de gen: ideea unei lumi centrate pe producție, presupunerea unei figuri atomizate a producătorului susținut de îngrijitor; modelul bărbatului care aduce pâinea în familie, pactul androcentric al solidarității. Trebuie să deconstruim partiția socială a activităților productive și neproductive, și diviziunile de gen pentru îndeplinirea acestora.

Dacă luăm în serios aceste propuneri, putem să începem să considerăm o societate alternativă, începând cu noi cadre de referință, care nu ar mai considera ca fiind secundare activitățile social utile din afara sferei forței de muncă. Am putea începe să transformăm societatea bazată pe salariu într-o societate „multi-activă”. Sfera forței de muncă ar fi re-imaginată în legătură cu alte activități demne de susținere în ceea ce privește investirea socială, fără ca aceste activități să fie hegemonice sau rezervate bărbaților sau femeilor. Inactivitatea sau nonmunca ar deveni neobișnuite și articularea muncă-familie nu ar mai fi o povară care apasă mai ales pe umerii femeilor.

Această transformare cere construcția progresivă a noi regimuri ale activităților, în care statusul de a fi „activi(e)” nu ar mai fi definit în termeni restrictivi legați de forța de muncă, ci mai degrabă bazat pe noțiunea mai inclusivă de muncă, incluzând îngrijirea și munca civică. Din această perspectivă, societatea nu s-ar mai concentra pe munca plătită și nu ar mai ignora formele de muncă din afara pieței muncii; în schimb, ne-am îndrepta către o concepție mai largă a Muncii, punând în evidență și recunoscând utilitatea tuturor activităților care contribuie la bunăstare și la binele comun. ■

Adrese de corespondență:
Bernard Fusulier <bernard.fusulier@uclouvain.be>
Chantal Nicole-Drancourt
<drancourtchantal@hotmail.com>

> Negocierea bolilor cronice la locul de muncă

de Anne-Marie Waser, Dominique Lhuillier, Frédéric Brugeilles, Pierre Lénel, Guillaume Huez, Joëlle Mezza și Cathy Hermand, Conservatorul național de arte și meserii, Paris Franța.

În Franța, menținerea în activitate a populației în vârstă a devenit o problemă din două motive: pe de o parte, populația îmbătrânește și, pe de altă parte, din ce în ce mai multe persoane au fost diagnosticate cu boli cronice, în mod special cancer. Programe ample de detectare au semnalat un număr în creștere al cazurilor diagnosticate în fiecare an, în timp ce progresele în medicină, detectarea timpurie și tratamentele mai bune, cu mai puține efecte secundare, au transformat mai multe afecțiuni mortale în afecțiuni cronice. În Franța, aproape 15 milioane de tineri, adică aproximativ 20% din populația cu vârstă de muncă, au fost diagnosticați cu boli cronice.

Organizațiile care oferă sprijin pacienților sunt din ce în ce mai preocupate de asigurarea de sprijin celor care trăiesc cu boală sau cu dizabilități o perioadă foarte lungă de timp. Cu toate acestea, agențiile responsabile cu dezvoltarea cercetării în domeniul mai multor boli (hepatită, HIV, cancer, scleroză multiplă și diabet, printre altele) au început recent să solicite cercetări sociologice calitative. Acestea sunt interesate în mod special să obțină mai multe date despre indivizii care se reîntorc la serviciu după concedii medicale și despre cum procedează pentru a rămâne angajați. În acest context, am inițiat un proiect de cercetare în cadrul căruia am cooptat psihologi și sociologi, care vizează: a) să înțeleagă condițiile în care o

persoană diagnosticată cu o boală revine la serviciu și rămâne angajată și b) să intervină pentru a oferi resursele individuale și colective care să favorizeze angajarea unor asemenea persoane.

Acest proiect de cercetare a fost implementat în trei mari companii franceze. Pe parcursul unei perioade de doi ani și jumătate, am studiat grupuri de persoane diagnosticate cu anumite boli, care doreau să revină la serviciu sau să desfășoare diverse activități aducătoare de satisfacție, dar nu neapărat și de resurse financiare (activități în folosul societății, voluntariat sau activități didactice). Pentru a evalua condițiile sociale ale acestor persoane, am avut în vedere trei niveluri ierarhice: a) practicile în domeniul managementului resurselor umane, în legătură cu starea de sănătate la locul de muncă și alte aspecte sociale; b) personalul intermediar care se ocupă de cazurile individuale de concedii medicale, oboseală cronică, dizabilități temporare sau permanente; c) lucrătorii care au revenit în activitate după ce au fost diagnosticați și colegii acestora. Am analizat toate aceste elemente, care au fost identificate de grupul-țintă ca fiind relevante, pentru a explica impactul pe care boala îl are asupra evoluției profesionale, asupra vieții de familie, asupra mediului și comunității, printre altele. Mai concret, am fost interesați de obstacolele cu care s-au

“Doar 2.5 milioane de oameni au solicitat certificate de boală, deși încă 9.9 milioane ar fi putut să o facă”

confruntat, de resursele utilizate pentru a depăși aceste obstacole și de circumstanțele în care aceste resurse au putut fi utilizate.

Cercetarea noastră nu s-a limitat la lucrătorii care aveau o boală sau o dizabilitate declarată. Am încercat să comparăm resursele disponibile acelor lucrători care nu își făcuseră cunoscute la locul de muncă problemele de sănătate cu resursele celor care solicitaseră și obținuseră diverse compensații pentru cazuri de boală. Pentru a obține ajutoare sociale, lucrătorii din a doua categorie solicitaseră certificate medicale doveditoare de la agenții cu atribuții în domeniu. Foarte important, un număr mare de lucrători din Franța, care au boli cronice sau dizabilități, nu solicită aceste ajutoare. Într-adevăr, doar 2,5 milioane de persoane au solicitat asemenea certificate constatatoare, deși aproximativ 9,9 milioane ar fi putut să o facă. Am încercat să înțelegem care sunt consecințele declarării unei afecțiuni medicale și care sunt motivele pentru care majoritatea se abține de la a-și face publice aceste afecțiuni.

Rezultatele au arătat că acordarea unei compensații pentru o boală sau dizabilizată certificată poate stigmatiza persoana în cauză sau poate fi percepută ca fiind incorectă. Acordate de către comisii interdisciplinare de experți, aceste compensații sunt adesea destul de rigide, în timp ce bolile sunt mai degrabă flexibile. Afecțiunile medicale sunt adesea greșit înțelese la locul de muncă, și de aceea colegii și superiorii persoanei în cauză sunt excluși de la evaluarea tipului, variației și duratei unei compensații. Mai mult, mai există încă un obstacol în implementarea măsurilor privind acordarea de compensații: serviciile de resurse umane sau de asistență de sănătate impun măsurile descrise mai sus, dar dispun de cunoștințe reduse cu privire la condițiile de muncă reale. Prin urmare, aceste

măsuri ignoră adesea aranjamentele informale existente între lucrători, care sunt constituite cu acordul conducerii și pot fi mai flexibile. Având la bază principiul reciprocității, toate aranjamentele informale pe care le-am evaluat generează mai puține tensiuni la locul de muncă decât dispozițiile impuse fără o negociere prealabilă. Mai mult, acest principiu al reciprocității se aplică atât activităților individuale, cât și celor colective. Per total, aranjamentele informale sunt particularizate unor contexte specifice.

Studiul nostru a relevat că acele compensații juste – adică acelea percepute de actorii sociali ca fiind corecte și care durează mai mult decât perioada de concediu medical – au mai multe caracteristici: sunt o combinație între măsuri legale și măsuri informale și sunt rezultatul unei negocieri. Acești actori sociali au fost în favoarea acordării de compensații pentru orice dizabilitate și pentru orice lucrător. Ei au contestat anumite certificate de boală emise de experți, care conferă drepturi, dar care au fost percepute ca fiind o modalitate de a profita de pe urma unei boli. În ansamblu, măsurile adoptate în cadrul companiilor urmăresc să creeze condițiile interne care să ofere reciprocitate între cei care oferă și primesc sprijin și care să ducă la un nou nivel solidaritatea, înțelegerea, asistența reciprocă și ajutorul în caz de boală. Am descoperit că organizațiile de sprijinire a pacienților asigură oportunități reale pentru ca membrii lor să înceapă să schimbe condițiile la locul de muncă. De asemenea, ele acordă indivizilor șansa de a-și redefini semnificația condiției de bolnav, de a-și redefini identitatea și de a îngloba situațiile particulare în sfera drepturilor colective. ■

Adresa de corespondență:
Anne-Marie Waser <anne-marie.waser@cnam.fr>

> Sărbătorind democrația în Indonezia

de **Lucia Ratih Kusumadewi**, Universitatea din Depok, Indonezia, membră a Comitetelor de cercetare ISA în domeniul Sociologiei Religiei (RC22) și Claselor și Mișcărilor Sociale (RC47)

Suținători ai echipei prezidențiale Joko Widodo și Jusuf Kalla organizează campania lor în Jakarta.

“**S**alut! Ridicați două degete! Nu uitați să votați pentru Jokowi!” Slank, o trupă rock celebră, a cântat cu bucurie, în sprijinul lui Jokowi, candidatul la președinția Indoneziei, și al colegului său de campanie, Jusuf Kalla, candidat pentru funcția de vicepreședinte, pe stadionul Bung Karno din Jakarta, pe 05 iulie 2014. Zeci de mii de susținători erau acolo: tineri și bătrâni, bărbați și femei, săraci și bogați, cu toții au cântat în timpul concertului gratuit. Câteva clipe mai târziu, a apărut omul pe care îl așteptau: Jokowi a urcat pe scenă și și-a salutat susținătorii. Atmosfera a devenit electrizantă

și zgomotoasă, iar mulțimea de pe stadion a început să strige „Jokowi! Jokowi!” și să țină ridicate două degete.

În acest an, pentru prima dată, alegerile din Indonezia au fost transformate într-o „adevărată petrecere în cinstea democrației populare”. Entuziasmul a fost de neoprit, nenumărați oameni au participat la o campanie puternică, implicându-se în diverse activități, de la conceperea activităților de campanie și până la strângerea a peste 295 de miliarde de rupii din donații. În ziua alegerilor, după o campanie politică viguroasă, care s-a

>>

opus practicilor de genul „politică pe bani”, considerate normale în trecut, oamenii au lucrat împreună pentru a monitoriza alegerile și a preveni fraudele.

Aceasta este fața emoționantei noi democrații din Indonezia: a existat o schimbare semnificativă, de la o democrație plină de politici murdare și politicieni flămânzi de putere, care de multe ori au apelat la practici necinstite, până la reformele democratice radicale, care au vizat stabilirea unei democrații mai civilizate și mai umane. În timpul recentelor alegeri din Indonezia, mobilizarea politică pe bază de tranzacții, adesea practică de elitele partidelor politic, și-a pierdut popularitatea și pare pe punctul de a deveni caducă. În locul său, am asistat la nașterea unei noi culturi politice, bazată pe participarea voluntară.

Ce a determinat această schimbare? Puțini observatori ar fi prezis „schimbarea”, care a părut bruscă, mai ales după lunga istorie a politicii murdare din Indonezia. Este clar că „Efectul Jokowi” a fost un factor important în această răsturnare, dar circumstanțe speciale par să fi stârnit vântul schimbării. La un moment dat, universul pare să spună „acesta este momentul” - un moment în care dorințele de schimbare au fost îndeplinite și frustrările și dezgustul față de haos, corupție și oligarhia politică au atins apogeul.

Joko Widodo, cunoscut mai bine sub numele de Jokowi, a devenit din ce în ce mai popular în ultimii doi ani. Jokowi și-a început cariera politică în 2005, ca primar al orașului Solo, unul dintre cele mai mari orașe din Java centrală și este cunoscut ca un antreprenor cinstit și harnic, cu o autobiografie modestă. El este iubit și pentru abordarea sa umanistă în punerea în aplicare a politicilor guvernamentale, pentru curățarea de corupție a municipiului său și pentru eforturile depuse pentru a transforma orașul Solo într-un centru turistic și cultural. În 2013, City Mayors Foundation l-a desemnat pe Jokowi al treilea cel mai bun primar din lume, iar în 2014, numele lui Jokowi s-a aflat în topul celor mai mari 50 de lideri mondiali, realizat de revista Fortune.

Succesul lui Jokowi în administrarea orașului Solo a fost trambulina carierei sale politice. Susținut de Partidul Democrat Indonezian pentru Luptă (PDI - P) - principalul partid de opoziție - în 2012 a fost ales guvernator al capitalei Indoneziei, Jakarta. Împreună cu viceguvernatorul Tjahaja Basuki Purnama (Ahok), de asemenea cunoscut pentru integritatea sa, Jokowi a implementat diverse pro-

grame noi, inclusiv programe de control al inundațiilor și decongestionarea traficului - probleme care nu au fost anterior luate în serios în acest mega-oraș. Jokowi și Ahok au reformat, de asemenea, planificarea urbană, sănătatea și educația în Jakarta.

Pe măsură ce alegerile prezidențiale se apropiau, PDI - P a avansat numele lui Jokowi drept candidat prezidențial. El a fost asociat cu Jusuf Kalla (JK), un politician cu vechime din partidul Golkar și fost vice-președinte. Viziunea lui Jokowi pentru Indonezia a fost promovată ca o invitație pentru a începe o „Revoluție Mentală”, după cum îi invita Jokowi pe indonezieni să se alăture eforturilor sale. Lupta împotriva corupției, transparența, ajutorul reciproc, creativitatea, independența și aprecierea diferențelor sunt unele dintre valorile fundamentale care stau la baza Revoluției Mentale.

Odată ce Jokowi și JK au fost desemnați o echipă, sondajele au arătat un număr din ce în ce mai mare de susținători, în special activiști pro-democrație, oameni de știință, muzicieni și artiști, tineri, studenți, oameni de afaceri și oameni simpli. Acești susținători au lucrat în comunitățile lor în mod voluntar, de bună-voie, fără a fi plătiți, ba chiar unii au cheltuit bani din propriile buzunare. Prin contrast, adversarii lor politici, Prabowo și Hatta, au fost susținuți în principal de grupuri aflate în căutare de putere și bani, grupuri reacționare și politicieni corupți.

Pe 22 iulie 2014, Comisia Electorală Generală a declarat, în cele din urmă, victoria echipei Jokowi - JK, care a obținut 53,1 % din voturi. Adversarii, Prabowo - Hatta, au fost declarați învinși cu 47,8 % din voturi. Mulți analiști descriu acest lucru ca o victorie a poporului, menționând că victoria Jokowi - JK nu este legată direct de sprijinul din partea partidelor politice. Suporterii echipei Jokowi - JK au fost preponderent non-partizani: cei mai mulți dintre aceștia nu erau afiliați unui partid politic, iar mulți nu participaseră activ la alegerile anterioare.

Astăzi, sperăm din nou ca poporul indonezian să se bucure de o democrație sănătoasă și o politică a demnității. Noua cultură a participării voluntare de la ultimele alegeri s-ar putea dovedi embrionul unor reforme democratice mai ample și un prim pas pentru schimbarea socială în Indonezia. ■

Adresa de corespondență:
Lucia Kusumadewi <lucia.ratih@ui.ac.id>

> Corporatizarea învățământului superior din Indonezia

de **Kamanto Sunarto**, Universitatea din Indonezia, Depok, Indonezia, membru al Comitetului ISA de cercetare în Sociologia Educației (RC04) și Istoria Sociologiei (RC08)

Studenti în Jakarta protestează împotriva reformei neoliberale în educație.

După căderea în 1998 a regimului autoritar militar, care a durat 32 de ani, statul indonezian a introdus reforme educaționale vehement contestate. Începând din 2003, Curtea Constituțională a deschis un nou loc de judecată, unde societatea a avut posibilitatea de a pune sub semnul întrebării acele legi pe care le considera neconstituționale, și în ultima decadă, mediul academic, studenții și grupuri al

societății civile au dat în judecată noile legi ale educației.

În 1999, guvernul a emis o hotărâre de guvern care a permis corporatizarea anumitor instituții publice de învățământ superior. Printre argumentele invocate a figurat garantarea unei libertăți mai mari, pentru a facilita competitivitatea națională, ca un răspuns la competiția acerbă cauzată de procesul de globalizare. Ca urmare, între 2000 și 2010 guvernul

a creat o corporație formată din șase universități publice și două instituții publice.

Crearea acestei corporații a universităților și a instituțiilor de stat a declanșat reacții vehemente din partea publicului, în mod special din partea părinților și a studenților. În trecut, taxele de școlarizare în instituțiile de învățământ superior de stat erau strâns controlate de guvern. Ca urmare a expansiunii

instituțiilor de învățământ superior, finanțarea guvernamentală nu a putut ține pasul cu nivelul crescut al prețului educației, astfel încât taxa de școlarizare a devenit o sursă de venit din ce în ce mai importantă. Mărirea periodică a taxei de școlarizare a devenit o obișnuință.

Studentii instituțiilor de învățământ superior de stat au manifestat în trecut împotriva creșterii taxelor prin diferite metode, cum ar fi demonstrații în campus și pe străzi, mișcări de ocupare, petiții, dezbateri publice, critici transmise prin mass-media și, cel mai recent, prin rețelele de socializare. Mulți studenți s-au opus corporatizării instituțiilor de învățământ superior, de frica taxelor de școlarizare mai mari și în general de comercializarea învățământului superior, care ar priva efectiv studenții neprivilegiați de participarea la această formă de învățământ. Însă, în majoritatea cazurilor, aceste proteste au fost zadarnice, deoarece autoritățile campusurilor s-au ținut ferme pe poziție, știind că se pot baza pe suportul guvernului.

În 2003, statul a elaborat o nouă lege care, printre altele, a propus corporatizarea tuturor instituțiilor de învățământ – formale și non-formale, de la nivelul grădinițelor până la învățământul superior, atât cele de stat, cât și cele private. Legea corporatizării instituțiilor de învățământ a fost prin urmare adoptată în 2009.

Aceste două noi legi au alertat fundațiile private prin care erau operate instituțiile de învățământ deja existente, deoarece controlul lor ar fi fost redus într-un mod semnificativ. În 2006, șaisprezece organizații private și non-guvernamentale au cerut Curții să realizeze o analiză juridică a legii din 2003, în mod particular a articolului referitor la corporatizare. Însă această cerere a fost respinsă, deoarece legea respectivă nu era încă adoptată.

Părinți, studenți și organizații ale societății civile au început de ase-

menea să ceară reevaluarea juridică, fiind și aceștia interesați de garantarea educației publice gratuite și de prevenirea corporatizării instituțiilor de învățământ superior public care, din punctul lor de vedere, ar fi condus la comercializare. Aceștia au argumentat că învățământul este un bun public, și asigurarea costurilor educației este sarcina statului; ei au considerat că orice încercare de a împărți povara costurilor educației cu membrii societății este neconstituțională.

În 2009, organizațiile private și non-guvernamentale împreună cu studenți, învățători, profesori, părinți și oameni de știință din diferite domenii au depus cinci cereri separate pentru reevaluarea legilor din 2003, respectiv din 2009. Efortul lor a fost răsplătit: Curtea a revizuit un număr de articole din legea din 2003 și a revocat în totalitate legea din 2009.

În majoritatea cazurilor, aceste provocări specifice ale reformei sistemului educației reflectau în general statutul social specific al pretendenților. Organizațiile care administrau prestatorii educaționali erau interesate de durabilitatea instituțiilor lor educaționale private; aceștia s-au opus corporatizării deoarece ar fi pierdut controlul asupra instituțiilor educaționale conduse de către ele și ar fi fost confruntate cu incertitudini juridice. După ce au obținut reanalizarea legilor din 2003, respectiv din 2009, rezistența lor față de corporatizarea instituțiilor de învățământ a și luat sfârșit.

Însă, după ce legea din 2009 a fost declarat neobligatorie, în 2012 statul a emis o nouă lege a învățământului superior, oferind o nouă bază legală pentru corporatizarea instituțiilor publice de învățământ superior. În 2013, studenți la drept ai unei universități de stat au cerut Curții revizuirea a șase articole ale legii din 2012, însă această cerere a fost respinsă.

Ce au obținut studenții, părinții, oamenii de știință îngrijorați și organizațiile societății civile prin

cererile lor de revizuire judiciară? Deși legea din 2003 a fost modificată, iar legea din 2009 abrogată, scopurile lor – educație gratuită și prevenirea corporatizării instituțiilor publice de învățământ superior – nu s-a realizat. Luate împreună, deciziile Curții au însemnat că:

1. Studenții instituțiilor de învățământ superior de stat trebuie să plătească taxe de școlarizare, care sunt controlate de guvern;
2. Instituțiile de învățământ superior de stat sunt obligate să ofere cel puțin 20% din locurile lor disponibile pentru aplicanții cu rezultate excepționale, dar cu posibilități materiale reduse, însă nu sunt obligate să ofere mai mult de 20%;
3. Instituțiilor de învățământ superior le este permis să folosească diferite sisteme de admitere a studenților; Curtea a legat aceste decizii de libertatea acțiunii, în timp ce studenții tind să vadă această decizie ca fiind manifestarea comercializării;
4. Corporatizarea instituțiilor de învățământ superior eligibile continuă acum nestânjenită.

Studenții, părinții și activiștii societății civile și-au epuizat toate opțiunile de a asigura gratuitatea învățământului superior de stat, deoarece la decizia Curții Constituționale nu se poate face recurs. Înfrângerea lor a demoralizat mișcarea, și în prezent nu există nicio inițiativă împotriva comercializării învățământului superior. Cu toate acestea, studenți din mai multe instituții de învățământ superior contestă taxele de școlarizare care sunt nedrepte față de familiile cu un venit scăzut, însă obiectul protestului lor este mai degrabă instituția pe care o urmează, și nu statul. ■

Adresa de corespondență:
Kamanto Sunarto <kamantos@yahoo.com>

> Mișcările muncitorești și politica clasei muncitoare în Indonezia

de **Hari Nugroho**, Universitatea din Indonezia, Depok, Indonezia, membru al Comitetelor de cercetare ale ISA privind Mișcările Muncitorești (RC44) și Mișcările Sociale, Acțiuni Colective și Schimbare Socială (RC48)

Muncitori demonstrând cu ocazia zilei muncii în Jakarta pentru solidaritatea clasei muncitoare.

După o lungă perioadă de absență din arena politică, mișcarea muncitorească din Indonezia pare a fi pe punctul unui nou activism politic. În 2014, un număr de lideri sindicali au fost aleși în parlamentul la nivel de district electoral, în timpul alegerilor generale. Această realizare este istorică, deoarece nu a existat nicio reprezentare reală a clasei muncitoare în parlamentul național și local din Indonezia timp de aproape 50 de ani. Dezbaterile despre extinderea luptei muncitorilor în afara locului de muncă a fost, de asemenea, în fierbere, cu mai multe experimente sociale și politice în ultimul deceniu. Ne putem întreba acum: poate mișcarea muncitorească să transforme politica în Indonezia?

Liberalizarea economică și democratizarea în curs de desfășurare de la căderea regimului autoritarist din 1998 au generat noi provocări și un model diferit al conflictului industrial. Controlul statului a fost înlocuit cu un control al pieței. Capitalul mobil și puternic al unei piețe globale extrem de competitive devine „noul adversar”, noua amenințare pentru dezvoltarea sindicatelor. Baza noilor sindicate este deja erodată de flexibilizarea excesivă a pieței forței de muncă - chiar înainte ca aceste noi sindicate să-și recâștige poziția după prăbușirea statului corporatist al lui Suharto.

Condițiile din prezent au făcut sindicatele să se concentreze pe anti-flexibilizare. Agendele tradiționale care implicau creșterea salariilor, libertatea de asociere și rezistența la concedieri fac, de asemenea, parte din acest nou cadru. Sindicatele atacă statul pentru politicile sale de liberalizare a forței de muncă și companiile pentru impunerea de condiții de muncă precare (Juliawan, 2011). Prin urmare, sindicatele au militat pentru un sistem mai eficient de securitate socială, care să compenseze nesiguranța la locurile de muncă și vulnerabilitatea tot mai mare a muncitorilor. Mișcarea sindicală s-a aflat în centrul cererilor de a transforma sistemul de asistență socială, creând astfel o bază electorală mult mai largă în mijlocul pierderii a mii de membri de sindicat.

Extinderea bazei electorale a mișcării forței de muncă prezintă însă, noi provocări, mai ales că sindicatele încearcă să obțină un sprijin social și politic mai larg pentru a face față presiunilor agresive ale pieței. Deși multe sindicate rămân conservatoare, un număr de sindicate locale afiliate la sindicatele naționale progresive au urmat două strategii. Prima implică să devină lideri, în special în comunitățile de muncitori, dar și construirea unor relații cu diferite grupuri, inclusiv țăranii și vânzătorii ambulanți. Cea de-a doua strategie presupune participarea la politica electorală. Aici obiectivul este de a construi reprezentarea în parlamentele locale, deschizând o cale către reprezentarea națională, cu scopul influențării procesului de elaborare a politicilor. Participarea în politica electorală este, de asemenea, considerată ca un vehicul pentru stabilirea unei baze mai largi de sprijin pentru sindicate.

Modelul conflictului industrial și transformarea sindicalismului în era post-Suharto poate că a stimulat o mișcare muncitorească mai mare și mai consolidată, dar câștigurile nu sunt niciodată asigurate (Hadiz, 2001). De exemplu, doi lideri ai unui sindicat progresiv din regiunea industrială Bekasi, aproape de Jakarta, au concurat cu succes pentru locuri la alegerile locale în 2014. Acesta a fost un experiment de succes, din moment ce aceștia au câștigat datorită suportului organizat din partea membrilor militanți. După victoria lor istorică, liderii Uniunii Naționale au adoptat o poziție controversată la alegerile prezidențiale din 2014 - mobilizarea membrilor de sindicat pentru a sprijini candidatul prezidențial care a servit în regimul autoritar al lui Suharto și care a fost aprobat

în mare parte de către partidele politice islamice lipsite de rădăcini în clasa muncitoare. Acest fapt a pus, în mod semnificativ, interesul liderilor naționali ai sindicatelor în clasa politică sub semnul întrebării.

Între timp, cele mai multe dintre celelalte experimente sindicale din politica electorală s-au încheiat fără a câștiga voturi importante, nici măcar din partea comunităților muncitorești. Mulți dintre cei care au câștigat locuri electorale nu și-au folosit propriul sindicat ca bază politică, beneficiind în schimb de sprijinul altor mașinațiuni politice. În locul construirii unei politici a clasei muncitoare, acești politicieni se găsesc în postura de a face față pragmaticii politicii banilor și se află în competiție cu ideologii religioase puternice.

Într-o situație similară se află și eforturile de a extinde electoratul muncitorimii prin mișcări bazate pe comunitate. Deși unele sindicate au înregistrat un oarecare succes în crearea unor rețele largi și schimbând sprijinul social pe cel politic, acum le este greu să stabilească un interes strategic comun. Fiecare grup din cadrul rețelei tinde să rămână dominat de propriile orizonturi înguste; sprijinul este pur și simplu un schimb între anumite grupuri, fără a construi un interes de clasă comun, nici măcar în rândul muncitorilor. Similar, succesul în promovarea unui sistem național de securitate socială care să lege clasa muncitoare de cea a grupurilor sociale mai largi nu poate fi considerat un triumf al politicii de clasă: reflectă mai degrabă o coaliție a cetățenilor din mai multe clase, decât interesele clasei muncitoare în sine.

În timp ce există aspecte pozitive, dezvoltarea mișcării muncitorești indoneziene este în prezent împiedicată de vulnerabilitatea bazei sale sociale. Asta cu toate că tânăra generație - care constituie cea mai mare parte a forței de muncă și este actorul principal din spatele mișcării muncitorești actuale - nu a trăit niciodată în regimul autoritar. În schimb, aceasta a experimentat o lungă istorie de depolitizare (Caraway et al., 2014). Conflictele industriale, mișcările sociale, și conștiința colectivă construită prin aceste procese nu sunt suficiente pentru a crea o mișcare politică robustă, bazată pe clasă. Mai mult decât atât, interesele care aparțin mai multor clase, precum și diferitele identități, cum ar fi cele bazate pe religie, sunt rivali puternici în obținerea adeziunii muncitorilor. ■

Adresa de corespondență:
Hari Nugroho <hari.nugroho@ui.ac.id>

Bibliografie

Caraway, T. L., Ford M., Nugroho H. (2014) "Translating membership into power at the ballot box? Trade union candidates and worker voting patterns in Indonesia's national elections," *Democratization*.
<http://dx.doi.org/10.1080/13510347.2014.930130>

Hadiz, V. R. (2001) "New Organising Vehicles in Indonesia: Origins and Prospects," in Jane Hutchison and Andrew Brown (eds.) *Organising Labour in Globalising Asia*. London and New York: Routledge.

Juliawan, B. H. (2011) "Street-level Politics: Labour Protest in Post-authoritarian Indonesia," *Journal of Contemporary Asia*, 41(3): 349-370.

> Când religia devine identitate juridică

de **Antonius Cahyadi**, Universitatea din Indonezia, Depok, Indonezia, membru al Comitetului de cercetare ISA pe problematica sociologiei religiei (RC22) și al grupului tematic ISA pentru drepturile omului și justiție globală (TG03)

Cartea de identitate indoneziană ce conține identificarea religioasă.

La sfârșitul erei Suharto (anii 1990) sfera publică indoneziană a fost marcată de sentimente religioase și intoleranță rasială. Era dificil în acele vremuri să fii nemusulman sau chinez și, în consecință, perceput ca nefiind nativ indonezian. Aceste probleme sensibile au condus la revoltele din 1998, care au declanșat „Reformarea” și au pus capăt Noii Ordini a lui Suharto.

Discriminarea rasială față de chinezii indonezieni – prevăzută ca politică a guvernului în 1967, când Suharto începuse să conducă Indonezia – a fost interzisă în 2000 de către Abdurrahman Wahid, al patrulea președinte indonezian. Confucianismul, perceput ca religia tradițională a chinezilor indonezieni, a fost recunoscut ca una dintre religiile oficiale ale statului în 2006. În timp ce sentimentele de rasă s-au domolit în ultimul deceniu, sentimentele și prejudecățile religioase persistă. Problema este atât de sensibilă încât oamenii interzic religia în discursul public. Politica face religia de neatins.

De-a lungul istoriei indoneziene, religia a fost utilizată în politică, atingând apogeul în birocratizarea identității juridice a religiei, în anii 1970. În perioada Indiilor de Est Olandeze (de la începutul secolului al nouăsprezecelea până în 1942), religia, și în particular Islamul, a fost considerată o amenințare politică, deoarece putea cauza tulburări civile. Guvernul colonial olandez a lăsat „Islamul religios” să se dezvolte, dar a reprimat Islamul ca identitate politică. Politici similare au suprimat activitățile politice ale grupurilor religioase formate din populația autohtonă locală. Exprimările religioase erau limitate la domeniul afacerilor personale.

Sub colonialismul japonez (1942-1945), Islamul a devenit o strategie de război. Japonezii au mobilizat sentimentele anti-olandeze din rândurile majorității musulmane indoneziene, creând o anumită unitate administrativă a statului pentru a controla și facilita o mișcare islamică; în Indonezia independentă aceasta a devenit Ministerul Afacerilor Religioase.

>>

În timpul perioadei de început a independenței Indoneziei (1945-1959), grupurile care se identificau ca făcând parte din mișcarea islamică extinsă susțineau că au contribuit la independența Indoneziei și argumentau că Indonezia ar trebui să devină un stat islamic. Pe de altă parte, grupurile seculariste naționaliste, care îi includeau atât pe musulmani, cât și pe nemusulmani, insistau ca Indonezia să fie un stat pentru toate religiile.

Un compromis între aceste două grupuri a fost consfințit în Constituția Indoneziană din 1945 (articolul 29). Indonezia nu era un stat secular deoarece se întemeia pe credința unui Dumnezeu Atotputernic, dar nu se specifica o anumită credință religioasă. Mai mult, noul stat garanta libertatea religioasă. Însă compromisul stabilea, de asemenea, un Minister al Afacerilor Religioase în 1946, un pas creionat pentru a concilia grupurile islamice.

În perioada „democrației dirijate” a lui Sukarno (1959-1965) a existat o polarizare între grupurile religioase și cele nereligioase, cu tensiuni mari între grupurile religioase (musulmane și catolice), pe de o parte, și cele comuniste, pe de altă parte. Facțiunea naționalistă a lui Sukarno, orientată către socialism, avea tendința de a fi mai neutră în ceea ce privește religia. Pentru a crea grupurilor religioase sentimentul de protecție față de atacurile ateist-comuniste și pentru a câștiga sprijinul grupurilor religioase, Sukarno a introdus o lege împotriva blasfemiei, în 1965, cu privire la „Prevenirea blasfemiei și abuzurilor împotriva religiilor”. Mai târziu, această lege neașteptată a servit drept bază pentru următoarea fază de islamizare, fiind folosită împotriva oamenilor percepuți ca acționând împotriva religiei (în special a Islamului).

În era Suharto (1966-1998), religia a devenit excesiv de birocratizată. Legea împotriva blasfemiei a jucat rolul de gardian al poziției religioase în sfera publică. În baza acestei legi, administrația Suharto a recunoscut câteva religii oficiale de stat (islamism, protestantismul, romano-catolicismul, budismul și hinduismul), excluzând confucianismul și credințele locale.

Încă din perioada Suharto, cetățenii indonezieni trebuiau să-și declare religia în mod oficial în actele de identitate. De fapt, Ministerul Afacerilor Religioase avea rolul de organ executiv pentru exercitarea puterii de conducere a statului. În plus, o lege a căsătoriei adoptată în 1974 intensifica puterea religiei în administrația de stat: aderarea la

una dintre religiile oficiale ale statului era necesară pentru obținerea certificatului de căsătorie și de naștere. Între timp, Decizia Curții Religioase din 1989 consolida profund puterea religiei în structura administrativă a Indoneziei, prin intermediul autorității judecătorești a guvernului. Religia a devenit o identitate juridică. Ministerul Religiei întărea puterea religiei, acordându-i un fundament birocratic; ea a penetrat administrația, făcând diferențieri între cetățeni. Aceasta este modalitatea prin care Suharto a adus religia de partea lui.

Odată cu Reformarea (ce a urmat demisiei lui Suharto din 1998), sfera publică indoneziană a devenit un loc al contestațiilor pentru multe grupuri (religioase, etnice, comunități locale și teritoriale), în căutarea atenției publice și a recunoașterii din partea statului. În perioada Reformării a apărut o nouă mișcare islamică politizată exprimată, de exemplu în conflictele religioase care au izbucnit în Moluccas, în 1999. Această creștere a conflictelor religioase a condus la o nouă toleranță pentru religiile nerecunoscute (neoficiale) și „celelalte identități islamice” (ahmadiyya și shia, precum și majoritatea sunnită) pentru a fi reprezentate în arena publică. Împreună cu recunoașterea confucianismului și a credințelor locale, grupurilor religioase nerecunoscute înainte li s-a permis să-și înregistreze căsătoriile din 2006. Indivizii pot lăsa acum „religia” necompletată pe actele lor de identitate, chiar dacă nu aparțin uneia din religiile oficiale.

Totuși, de multe ori religia câștigă în competițiile politice, sugerând faptul că sentimentele și legăturile religioase rămân mai puternice decât orice afiliație socio-culturală. Sentimentul religios în sfera publică din Indonezia nu este simplu. Dar în mod evident, atunci când religia devine o identitate juridică, religia este înregimentată ca instrument al statului, fiind exploatată de conducători pentru a-i controla pe cei conduși. Prin intermediul instituțiilor administrative ale statului din Indonezia și autorităților ei judecătorești, autoritatea religioasă a fost cooptată de către stat, consolidându-i-se puterea asupra vieții de zi cu zi a oamenilor. Într-o asemenea formă organizată religia devine o afacere administrativă, amenințându-i-se spiritualitatea. ■

Adresa de corespondență:
Antonius Cahyadi <antonius.cahyadi@ui.ac.id>

> Stimularea mobilității ascendente în Indonezia

de **Indera Ratna Irawati Pattinasarany**, Universitatea din Indonezia, Depok, Indonezia, membru al Comitetului de Cercetare ISA pe problematica sociologiei educației (RC04) și stratificării sociale (RC28)

Stratificare socială pe o stradă aglomerată din Jakarta.

Indonezia a trecut printr-o perioadă extraordinară de revenire economică după criza financiară asiatică din 1997, trecând de la statutul de țară cu un venit mic spre mediu la cel de membră a grupului G-20. În plus, Indonezia a atins o stabilitate politică, financiară și economică și a devenit una din cele mai mari democrații ale lumii (Banca Mondială, 2014a). În ciuda creșterii impresionante, și inegalitatea se află în creștere, așa cum reiese din coeficientul Gini, care a crescut de la

>>

0.33 în 1999 la 0.41 în 2011. Această inegalitate crescută poate duce la reducerea mai lentă a sărăciei, la o creștere economică scăzută, la creșterea conflictelor și tensiunii sociale. Mai mult, inegalitatea reflectă dar și generează accesul inegal la serviciile publice: un copil din decilul de jos al populației are probabilitatea de 43% de a fi subdezvoltat fizic, în comparație cu doar 14% din decilul de sus. La fel, probabilitatea de abandon școlar este cu mult mai mare pentru copiii din familiile mai sărace: 71% din decilul de jos vor părăsi timpuriu școala, în comparație cu 26% din decilul de sus (Banca Mondială, 2014b).

Mulți ani, inegalitatea în Indonezia a fost mai evidentă în oportunitățile inegale de mobilitate socială ascendentă. Ce indivizi au mai mult succes în îmbunătățirea poziției lor sociale, și ce factori produc mobilitatea socială ascendentă? Cercetarea mea examinează inegalitatea în zonele urbane din două provincii: Java de Vest și de Est, pornind de la datele longitudinale compilate de Studiul privind Viața de Familie în Indonezia 1993-2007. Eșantionul include 1,177 de bărbați și femei, cu vârste între 20 și 64 de ani.

Oportunitățile de mobilitate socială ascendentă în Indonezia urbană sunt mai mari pentru indivizii din clasele sociale de sus, decât pentru cei din clasele de jos (Pattinasarany, 2012). Datele arată în jur de 27% mobilitate socială de la clasele de jos la cele de mijloc, în comparație cu 45%, de la clasele de mijloc către cele de sus. În fapt, oportunitățile de mobilitate socială abia dacă există pentru clasele aflate pe cele mai joase poziții. În Indonezia, la fel ca în marea parte a lumii, cu cât o clasă socială este mai jos, cu atât șansa de mobilitate ascendentă este mai mică. La fel ca și rigiditatea de clasă, există și o rigiditate de poziție, care îi ține pe cei mai mulți respondenți în aceeași clasă cu cea a părinților lor.

În ce privește genul, bărbații au șanse mai mari de ascensiune socială în comparație cu femeile situate pe poziții similare, mai ales pentru cei care pornesc din clasele sociale de jos. Exigența ca femeile să îndeplinească roluri de gen, acasă dar și în viața profesională, complică carierele femeilor, limitându-le mobilitatea socială ascendentă. Educația influențează în mod clar mobilitatea socială ascendentă în Indonezia. Cu cât nivelul de educație este mai înalt, cu atât este mai mare oportunitatea de mobilitate socială ascendentă. Clasa socială a părinților are cea mai mare influență asupra clasei respondenților, în timp ce educația respondenților este a doua cea mai puternică variabilă.

Cercetarea mea calitativă în Java rurală sprijină rezultatele studiilor cantitative, și anume că indivizii din clasele de jos consideră că este dificil să urce în clasele de mijloc sau de sus. Cu toate acestea, există unele excepții interesante, în care oameni din clasele de jos urcă în clasa de mijloc, chiar și fără educație. Iată trei exemple:

- Mulți indonezieni optează să lucreze în afara țării ca muncitori imigranți, cel mai adesea ca personal casnic (de obicei femei) sau muncitori în fabrici și pe șantiere (în special bărbați). Deciziile de a lucra ca migranți sunt determinate de lipsa oportunităților de locuri de muncă pentru indonezienii mai puțin educați. În plus, imigranții pot câștiga mai bine decât în Indonezia pentru munci similare, iar mulți dintre ei trimit bani rudelor ce trăiesc la țară. Cu acești bani, familiile pot urca într-o clasă socială poziționată mai sus.

- O altă cale este prin transmiterea intergenerațională a unor calificări speciale. O comunitate din Garut (Java de Vest) este faimoasă pentru cei mai buni frizeri din Java. Timp de decenii, această calificare a fost transmisă de la o generație la alta. Cei mai de succes frizeri lucrează temporar în afara satului lor, în orașe mari precum Jakarta. Prin calificările specifice de frizeri, mulți au reușit să ridice cu succes statutul economic și social al familiilor lor.

- În al treilea rând, antreprenoriul oferă o cale alternativă pentru ascensiunea pe scara socială. În cele mai multe sate există un număr mic de antreprenori care debutează ca liber profesioniști, trecând apoi la micro-întreprinderi, iar unii reușesc chiar să își extindă afacerea în sate vecine. Aceștia lucrează de obicei în magazine mici, în restaurante sau în comerț. În funcție de locație, unii antreprenorii pot să își pornească o afacere cu credit de la bancă sau de la programele guvernamentale, sau prin programele corporatiste de responsabilitate socială. Antreprenorii de succes pot să urce în clase sociale superioare.

Studii viitoare menite a explica și depăși rigiditatea structurii de clasă din Indonezia, mai ales lipsa mobilității sociale ascendente pentru cei de la baza scării veniturilor, sunt în desfășurare. Se așteaptă de la aceste studii să deschidă discuția despre potențiale programe guvernamentale sau private, menite a reduce inegalitatea oportunităților de mobilitate socială. ■

Adresa de corespondență:

Indera R. I. Pattinasarany <indera.pattinasarany@ui.ac.id>

Bibliografie

Pattinasarany, I. R. I. (2012) *Intergenerational Vertical Social Mobility: Studies on Urban Society in the Province of West Java and East Java*. PhD Dissertation, Department of Sociology, Graduate Program, Faculty of Social and Political Sciences, University of Indonesia, Depok.

World Bank (2014a) "Indonesia: Avoiding Trap." *Development Policy Review 2014*. Jakarta: The World Bank Office.

World Bank. (2014b) "Understanding Inequality." Booklet from Big Ideas Conference. Jakarta: World Bank Group, September 23, 2014.